

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ARAP BAHARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Metin Haldun TÜLÜ
100019399

İstanbul, 2021

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

ARAP BAHARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

**Metin Haldun TÜLÜ
100019399**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi: Yunus Özcan

İstanbul, 2021

ETİK KURALLARA UYGUNLUK

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Metin Haldun TÖLÜ

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası Ticaret Yüksek Lisans programı öğrencisi Metin Haldun Tülü'nün "Arap Baharının Türkiye Ekonomisine Etkileri" başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 22.02.2021 tarih ve 173/3 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>UNVANI, ADI SOYADI</u>	<u>ÜNİVERSİTE</u>
TEZ DANIŞMANI	: Dr. Öğr. Üyesi Yunus ÖZCAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Dr. Öğr. Üyesi Güldenur ÇETİN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Erdem KOÇAK	İstanbul Medipol Üniversitesi

ÖNSÖZ

Çalışmanın maksadı, yakın geçmişte yaşandığı bölgeleri global düzeyde etkilediği gibi Türkiye'yi de etkileyen Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan halk ayaklanmalarının sebeplerini, sürecin nasıl ilerlediğini ve sonuçlarını ortaya çıkartmak aynı zamanda bu ayaklanmaların ülkemiz Türkiye'de ve küresel etkisini belirtmektir. Çalışmamı hazırlarken her zaman yanımda olup desteğini esirgemeyen hocam Dr. Yunus Özcan'a fedakarlıkları için sonsuz teşekkür ederim. Çalışmanın konusu, bütün dünya ülkelerini ve Türkiye'yi etkileyen Arap Baharı olarak adlandırılan Orta Doğu ülkelerindeki halk ayaklanmalarının Türkiye üzerindeki ekonomik etkilerinin incelenmesidir.

ÖZET

Tunus'ta 2010 yılı sonunda ortaya çıkan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları Orta Doğu'daki diğer ülkelere yayılarak, tüm dünyayı ve Türkiye'yi de etkilemiştir. Olayların ortaya çıkışında tarihsel, kültürel, sosyal, ekonomik ve politik nedenler bulunmaktadır. Bu çalışmada ayaklanmalar sonucu değişime uğrayan Orta Doğu'nun geçmişi ışığında ayaklanmaların nedenleri, etkileri ve sonuçları incelenmektedir. Arap Baharından etkilenen ülkeler ile Türkiye'nin etkileşimi ayaklanmaların öncesini ve sonrasını kapsayacak şekilde ekonomik düzlemde ele alınmaktadır. Çalışmada analizleri yapılan ülkeler Tunus, Mısır, Libya, Bahreyn, Yemen, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Cezayir'dir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Arap Ülkeleri Ekonomileri, Uluslararası Ticaret

ABSTRACT

Popular uprisings as called the Arab Spring emerged at the end of 2010 in Tunisia then spread to other countries in the Middle East and affected the whole world including Turkey. There are historical, cultural, social, economic and political reasons for the emergence of these events. In this study, the causes, effects and results of the riots are examined in the light of the past of the Middle East, which has been changed as a result of the riots. The interaction of Turkey with the countries affected by the Arab Spring uprising is examined in an economic context, covering before and aftermath of the uprisings. The countries analyzed in the study are Tunisia, Egypt, Libya, Bahrain, Yemen, Syria, Jordan, Saudi Arabia and Algeria.

Keywords: Turkish Economy, Arab Countries Economies, International Trade

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKADA ARAP BAHARI FIRTINASI.....	2
3. ARAP BAHARININ EKONOMİK VE POLİTİK ETKİLERİ.....	11
4. ARAP BAHARINDAN ETKİLENEN ÜLKELER.....	14
4.1. Tunus.....	14
4.2. Mısır.....	16
4.3. Libya.....	23
4.4. Suriye.....	26
4.5. Bahreyn.....	29
4.6. Yemen.....	32
4.7. Arap Bahar'ından Küçük Çapta Etkilenen Ülkeler.....	34
4.7.1. Ürdün.....	34
4.7.2. Suudi Arabistan.....	37
4.7.3. Cezayir.....	39
5. ARAP BAHARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	42
5.1. Türkiye – Tunus İthalat ve İhracat verileri.....	43
5.2. Türkiye – Mısır İthalat ve İhracat verileri.....	45
5.3. Türkiye –Libya İthalat ve İhracat verileri.....	46
5.4. Türkiye – Suriye İthalat ve İhracat verileri.....	47
5.5. Türkiye –Bahreyn İthalat ve İhracat verileri.....	49
5.6. Türkiye –Yemen İthalat ve İhracat verileri.....	50
5. SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	61

TABLULAR

Tablo 1. Tunus'un Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	15
Tablo 2. Tunus'un Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	16
Tablo 3. Mısır'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	22
Tablo 4. Mısır'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	23
Tablo 5. Libya'nın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	25
Tablo 6. Libya'nın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	26
Tablo 7. Suriye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	28
Tablo 8. Suriye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	29
Tablo 9. Bahreyn'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	31
Tablo 10. Bahreyn'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	31
Tablo 11. Yemen'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	33
Tablo 12. Yemen'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	33
Tablo 13. Ürdün'ün Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	35
Tablo 14. Ürdün'ün Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	35
Tablo 15. Türkiye ve Ürdün Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	36
Tablo 16. Türkiye ve Ürdün Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	36
Tablo 17. Türkiye ve Suudi Arabistan Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	37
Tablo 18. Türkiye ve Suudi Arabistan Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	38
Tablo 19. Suudi Arabistan'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	38
Tablo 20. Suudi Arabistan'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	39
Tablo 21. Türkiye ve Cezayir Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	40
Tablo 22. Türkiye ve Cezayir Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	41
Tablo 23. Cezayir'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	41
Tablo 24. Cezayir'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	42
Tablo 25. Türkiye ve Tunus Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	44
Tablo 26. Türkiye ve Tunus Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	44
Tablo 27. Türkiye ve Mısır Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	45
Tablo 28. Türkiye ve Mısır Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	45
Tablo 29. Türkiye ve Libya Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	46
Tablo 30. Türkiye ve Libya Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	47
Tablo 31. Türkiye ve Suriye Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	48
Tablo 32. Türkiye ve Suriye Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	48
Tablo 33. Türkiye ve Bahreyn Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	49
Tablo 34. Türkiye ve Bahreyn Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	50
Tablo 35. Türkiye ve Yemen Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	51
Tablo 36. Türkiye ve Yemen Dış Ticaret Verileri (Bin USD).....	51
Tablo 37. Türkiye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	53
Tablo 38. Türkiye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD).....	53
Tablo 39. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelerden İthalatı (Bin USD).....	54
Tablo 40. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelerden İthalatı (Bin USD).....	55
Tablo 41. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelere İhracatı (Bin USD).....	55
Tablo 42. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelere İhracatı (Bin USD).....	56

KISALTMALAR

DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ORSAM	Orta Doğu Araştırmaları Merkezi
ŞİÖ	Şanghay İş birliği Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Enstitüsü
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri,
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
SDE	Stratejik Düşünce Enstitüsü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
UGK	Ulusal Geçiş Konseyi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
BM	Birleşmiş Milletler

1. GİRİŞ

Global olarak ortaya çıkan kültürel, siyasi ve ekonomi ile ilgili durumlar ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişkenlik göstererek, dünya genelinde tüm ülkeleri etkilemektedir. Bugün etkileşimi çok belirgin şekilde tetikleyen alanlar, iletişimdeki hızlı gelişme ve teknolojik buluşlardır. Günümüzde şüphesiz en etkili olaylardan biri 2010 yılında Orta Doğu’da başlayan ve tüm dünyayı etkileyen Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarıdır. Arap Baharında ortaya çıkan olaylar ile beklentilerin çoğalması ve çok kısa sürede küresel anlamda yankı bulmasında iletişim alanındaki gelişmelerin çok büyük etkisi bulunmaktadır. Bölgede yaşanan olayların fazlalığı bu bölge yönetimlerinin devrilmesine veya değişmesine sebep olarak, bölge insanının birlik olmasına yol açmıştır. Arap Baharını başlatan sebep ise, halkların bu şekilde bilinçlenmesi ve harekete geçmeleridir. Ayrıca iletişim ağlarının hızla gelişmiş olması her açıdan bütün olayların global bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur. Bu nedenle ortaya çıkan değişimler neticesinde güncel durum aktarımı, uzay teknolojilerindeki yenilikler, endüstride kullanılan kaynaklar, birçok enerji üretim tekniği aynı zamanda yapılan yatırımların yön verdiği ekonomi bakımından değişimler oluşmaya başlamıştır. Gelişmelerdeki fazlalığın etkisi, gözlem şekillerinde, beklentilerde ve bulgulara bakış açılarında farklılıklara yol açmıştır. Gözlem şekillerinde, beklentilerde ve bulgulara bakış açılarında farklılıkların olması neticesinde ise bölgedeki ayaklanmalar başlamıştır. Bunlar Arap Baharı olaylarıdır.

Öncelikle 2010 yılında iktidar karşıtı kitlesel hareketler şeklinde Tunus’ta başlayan ayaklanmalar, hemen ardından 2011 yılında Suriye, Mısır, Libya’da devam ederek, Lübnan, Yemen, Bahreyn ve Ürdün’de ve diğer bölge ülkelerine yayılmıştır ve tarihe Arab Spring olarak yazılmıştır. İktidarları sonlandırmaya yönelik başlayan ayaklanmalar, bölgede dönemin değişmesine sebep olmuştur. Kısaca Arap Baharı, Aralık 2010 yılından sonra, bölgedeki idari değişimlere sebep olan ayaklanmalardır. Arap Baharı sürecinin fitilini ateşleyen olay, tahsilli olmasına rağmen, işsizlik ve maddi sıkıntılar nedeni ile seyyar satıcı olarak çalışan Tunuslu Muhammed Buazizi’nin zabıta tarafından dövülerek, seyyar tezgahına ve sattığı ürünlere el konulmasıdır. Ayaklanmaları ortaya çıkartan faktörlerin başında öncelikle olaylar başlamadan iki yıl önce belirgin şekilde dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz gelmektedir. “Arap Baharının Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri” araştırması, olayların Türkiye’ye ekonomik etkisinin analiz edilmesi ve sonuçta çözüme ulaştıracak yöntemler belirlemektir. Çalışma neticesinde ortaya çıkan sebep, sonuç ve çözümlemelerin daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamasını temenni ederim.

Arap Baharı, Avrupa'da komünizmin sona ermesinden bu yana belki de en geniş kapsamlı siyasi ve ekonomik geçişi oluşturmaktadır. Çok uzun zamandır bölge halkının, özellikle de gençlerin ekonomik özlemleri Arap ülkeleri ve yurtdışındaki liderler tarafından görmezden gelinmiştir. Bu isteklerin en iyi nasıl karşılanacağına dair rakip görüşler şu anda bölgede tartışılmaktadır. Sonuca varıldığında, gelecek nesiller için Arap toplumlarını şekillenecektir. Yazıda, önemli ekonomik reformların, büyük siyasi geçişlerin gerçekleşmesine eşlik etmesi gerektiği savunulmuştur. Her ülkenin farklı bir ekonomik yapısı ve tarihi olmasına ve kendi yolunu çizmesi gerekmesine rağmen, ticaret ve yatırım bağlantılarından, haber döngülerinin bulaşmasından, insanların etkileşimi ve göz ardı edilemeyecek kadar büyük beklentilerin paylaşımından kaynaklanan sızıntılar vardır. Bu sebeple Yeni Arap ekonomilerinin bazı ortak temellere ihtiyacı vardır.

Bu amaçla, Arap dünyasındaki ekonomik reformun dört temel zorluğu ele alınmalıdır. Birincisi, nüfusun üçte ikisi otuz yaşın altında olduğu için, orantısız işsizlik ve zayıf eğitim yükleri artık gençlere yüklenemez. İkincisi, bazı hükümet politikaları, geçmişte Arap vatandaşlarının yaşam standartlarını iyileştirirken, aynı zamanda ilişkileri de sağlamlaştırdı, küçük bir kesimi zenginleştirdi ve yetersiz hale geldi. Üçüncüsü, Arap ekonomileri 21. yüzyılda rekabet edeceklerse, yalnızca petrol ve gaz parasına, işçi dövizlerine ve turizme bağlı olamazlar. Aktif, bağımsız özel sektörlere ihtiyaç duyacaklardır. Ve son olarak, Arap ekonomilerinin hem birbirinden hem de dünyadan izolasyonu sona ermelidir. Bu yazı, spesifik tavsiye listeleri sunmaktan ziyade, gençlik için yeni fırsatlar oluşturmaya, devlet kurumlarını yeniden yapmaya, özel sektörü çeşitlendirmeye ve birbirleriyle iş birliği yapmaya ve onlarla bütünleşmeye başlayacak reformcular için bir dizi yönerge ve öncelik ortaya koymaktadır (Amin, 2012).

2. ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKADA ARAP BAHARI FIRTINASI

Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Öncelikle bölgenin objektif olarak görünümü, bakış açısı ile bölgenin coğrafi ve ekonomik önemi, daha sonra yaşanan olayların coğrafi ve ekonomik sebepleri, sonrasında ise bölüm ise bölgedeki olayların başlangıcı ve başlama nedeni ve gerçekleşen ayaklanmaların bölge ülkelerine etkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Arap Baharı'nı yaşayan Orta Doğu ülkeleri ile Türkiye'nin ticari ilişkileri, değişen ithalat ve ihracat değerleri ve tüm bunların Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri analiz edilmiştir. Sebep-sonuç ilişkileri değerlendirilerek, çözüm önerileri sunulmuştur.

Ortaya çıkan ayaklanmalar ve olaylar, Orta Doğu ülkelerinin Türkiye ile ekonomik ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Orta Doğu'nun birçok medeniyetin kurulduğu bir bölge olması, dinler için önemi, siyasal ve yer altı kaynakları nedeni ile coğrafi olarak ciddi bir önem taşımaktadır. Önemli olması ise, üç sebebe bağlıdır. Bölgedeki petrol rezervi, yaygın olan üç dinin de bu coğrafyada ortaya çıkması ve kıtaların buluştuğu nokta olmasıdır (Arı, 2012).

Orta Doğu en eski medeniyetlerin kurulduğu merkezi bir bölge olarak bilinir, tarihsel olarak ve günümüze kadar önemli ticaret ve göç güzergahı bu bölgeden geçer. Akdeniz ve İpek Yolu, ticaretin sürekli yapıldığı deniz ve kara yoludur. Bölge İslamiyet'in, Hristiyanlığın ve Yahudiliğin meydana çıktığı yer olması sebebi ve Osmanlı, Selçuklu, Roma ve daha birçok iz bırakan toplumların oluştuğu bir bölge olduğu için, hudutsuz kültürel zenginliklerin beşiğidir. Orta Doğu bölgesinin tarihsel ve güncel dönemdeki önemi, ikinci dünya savaşından sonra son dönemde güç dengelerinin oluşması konusunda ehemmiyet arz etmesidir. Aynı zamanda Çin'in ve Rusya'nın da güç dengelerinin oluşmasına çabaladıkları da ortadadır.

Çin'in ve Rusya'nın, süper güç olması ile Asya'ya yerleşmeye çalışan ABD'ye karşın Asya'da Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'la iş birliği yaparak Şanghay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) kuruldu. Rusya ve Çin'in yapmış olduğu iş birliği hem ilk olma vasfını taşıyıp, hem de bölgedeki ekonomik güç ile güvenliğin sağlanması hedeflenmektedir. Rusya'nın bu birliğe dahil olmasının sebebi batı devletlerinin doğu bölgelerini de kapsama çabalarıdır. Çin ise Hindistan, Tayvan, Japonya ve Tibet'le iş birliklerine yönelen ABD'nin önünü kesmeye çalıştığını fark etmesi nedeniyle Şanghay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) 'e dahil olmuştur.

Çin'in farklı sebepleri de, Rusya'da yer altı ve yer üstü kaynaklarıdır. Bu durumda ABD tarafında asıl hedef, terörü engelleme adı altında bölgedeki iş birliğini engellemek olduğu düşünülür. Bölgenin yer altı zenginliklerini elde etmek için dışarıdan müdahalelerle demokrasi ve istikrarlı bir gelecek vaadiyle bölgede birçok problemlili olaylara ve kötü sonuçlara sebep olunmuştur (Topur, 2005).

Orta Doğu bölgesi geçmişte Rusların ile İngilizlerin ve birinci cihan harbinde, ABD, Fransa ve Almanya'nın da dahil olması ile çekişmelerin yaşandığı bir bölgedir. Günümüzde de bu çekişmeler devam etmektedir. İsrail'in ve ABD'nin bilhassa 1997 yılındaki Büyük projesinin bölgede ciddi anlamda probleme ve karışıklığa sebep olduğu aşikardır. Projenin hedefi bölge ülkelerinin yönetimlerinin tabiri caizse söz dinlemeleri, ABD ile uyum içinde olmalarıdır.

Proje başlangıcı ve maksadı bölgeye güvenlik ve maddi bakımdan destek gibi görünse de, asıl maksat bölgeye getirilmeye çalışılan komünizme engel olmaktır. Proje maddelerini benimseyen ve kabullenmeyen devletler olarak bölgede zıt kutuplar oluşmuştur. Benimseyen devletler Türkiye, Irak, Lübnan, Pakistan ve Yunanistan'dır. Kabullenmeyen devletler ise Ürdün ile Suriye gibi devletlerdir. Proje ile ABD'nin bölgedeki izleyeceği yol belli olmuştur. 11 Eylül'de olan olaylar bahane edilerek hızlı ve şiddetli bir şekilde proje ilerletilmiştir. Afganistan ve Irak savaşı projenin fiiliyata dökülmüş halidir (Adıbelli vd. 2007).

ABD'yi temsilen, "NATO ve Büyük Orta Doğu" içerikli konferansı veren Nicholas Burns durumu şöyle belirtmiştir; "NATO'nun görevi Avrupa ve Kuzey Amerika'yı savunmaktır. Sadece Batı Avrupa, Merkezi Avrupa veya Kuzey Amerika'da kalarak bunun mümkün olabileceğine inanmıyoruz. Askeri güçlerimizi doğuya ve güneye yaymalıyız. NATO'nun geleceği, doğuda ve güneydedir. Dolayısıyla, NATO'nun geleceği Büyük Orta Doğu'dadır." İşin başında ABD olmak üzere küresel arenada güçlü olan ülkeler demokratik ve istikrarlı bir sistem getirmek adı altında Orta Doğu'da kendi menfaatlerini güderek müdahaleler de buldukları aşıkardır. Bölgenin yer altı kaynakları dünyanın başta petrol yüzde otuz beşi ve doğalgaz yüzde onu olmak üzere üretiminin yapıldığı bir yerdir. Bu demek oluyor ki, dünya ekonomisi bölgedeki yer altı kaynaklarının ihracatından maksimum seviyede etkilenmektedir (Adıbelli vd. 2008).

Belirtilen durumda görüldüğü gibi geçmişten günümüze kadar, bölgede özellikle üç ülkenin aralarındaki çekişme öne çıkmaktadır. İthalatçı konumundaki ABD'nin, bölgede bulunan Suudi Arabistan, Irak ve İran'ın çekişmelerine, geçmişten günümüze aşırı bir ilgisi bulunmaktadır. Bu ABD'nin bilindik bir tavrıdır, keza Irak ve İran 1980'de savaştığı sırada İran'a karşı durdu. Daha sonra da Irak, Kuveyt'e saldırdığında ise Irak'a karşı durdu. Gözdağı verdiği Suudi Arabistan'ı da, ne hikmetse Irak karşısında desteklemiştir. Bölgedeki yer altı kaynakları tamamı ile Asya kıtasına ve Avrupa kıtasına yetecek miktardadır. Bununla birlikte bölgedeki doğal gazında dünyanın yüzde otuz beşinden fazlasını kapsadığını belirtmiştik. Halk ayaklanmaya başladığında, Fransa kraliyet ailesi onlarla alay etmiştir. İstedikleri şey, fiyatı 1774-75'te fırlayan ekmeğdir. Dikkat çekici sayıda sokağa çıkan halk, temel gıda maddesi olan ekmeğin adil fiyatını talep etmiştir. La guerre des farined'a tepki olarak, un savaşı, Marie Antoinette, fakirlerin "kek yemesini" önermiştir. Sonra devrim monarşiyi ve onun élève'sını kaldırmıştır ve yeni hükümet ekmeği sübvans etmek için hızlanmıştır. Açlığın ortaya çıkarttığı korku, çağların dersidir.

Netice, 2010'un sonları, Kuzey Afrika için bir derstir. 2010'un son iki çeyreği, IMF Gıda Fiyatı Endeksini yüzde otuz arttırmıştır. Tahıl fiyatları yüzde altmış yükselmiştir. Tunus'taki protestocular, yükselen sloganlarla Aralık ayında sokaklara dökülmüştür. Mısır'da protestocular Ocak ayında sokaklara dökülmüştür "Güvercin, tavuk ve her zaman fasulye yiyoruz. "Açlık ve eşitsizlik protestoları yönlendirmiştir. Hükümetleri acele etmiştir. Sübvansiyonlarını artırmıştır, ama çok yetersiz kalmıştır ve çok gecikmiştir (Pradhad, 2012).

Kuzey Afrika ile Orta Doğu devletlerinde fiilen gerçekleşen, çağı değiştirme potansiyeline sahip ayaklanmalara, Arap Baharı adı verilmektedir. Olayların bahar olarak zihinlere kazınmasının nedeni, olaylarda adı geçen ülkelerde yüzyıllar boyunca devam eden diktatörlük yönetim sistemlerine halkın başkaldırısıdır. Başkaldırıların ortaya çıkış nedenleri diktatör yönetimlerin paralelinde, işsizlik, enflasyon, gıda fiyatlarının hızla artması, siyasal sistemin yozlaşmış olması, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve yaşam şartlarının kötü olması yer almaktadır. Arap devletleri geleneksel olarak tebaalarının sadakatini otoriter bir pazarlık yoluyla güvence altına almışlardır; bu sayede, siyasi davranışlara getirilen kısıtlamalar karşılığında Arap vatandaşlarına hükümet işleri ve cömert bir refah devleti sağlamıştır. Son yirmi yıldır stres altında olan bu sosyal sözleşme, Arap Baharı'ndan önce aşınmaya başlamıştır. Özellikle Arap gençleri için istihdam az ve yaşam standartları düşmekte veya durgunlaşmaktadır. Sonunda, onlarca yıllık yavaş ve parça parça reformlar, Arap sosyal sözleşmesinin nihayetinde çözülmesini ve Arap yönetiminin çözülmesini engelleyememiştir.

Arap ülkelerinin demografisi, reformun nesiller boyu zor olduğu anlamına gelmektedir. Arap ülkelerinde gençlerin toplam nüfusa oranı emsalsizdir ve mevcut durumlarının nedenleri, ekonomik ve sosyal maliyetleri, muazzam işsizlik, geç evlilik, iş tecrübesi eksikliği, gecikmiş hane oluşumu ve özsaygının kaybolmasıdır. Krizin çoğu ekonomik reformları, halihazırda yardım alan yaşlı vatandaşlar için sosyal korumalara sahiptir. Eğitime kapsamlı kaynakların harcanmasına rağmen, Arap dünyasındaki öğrenci performansı uluslararası standartlara göre zayıftır. Gençliğe yönelik bir strateji, nihayetinde, pazarla ilgili beceriler sağlayan bir eğitim sistemine yönelik büyük bir revizyona ve gençlerin üstlendiği ekonomik uyumun yükünü azaltan reformlara bağlıdır. Tunus'ta protestocular, ülkenin eski bölgelerinin restorasyonu için çağrılarını tırmandırmıştır. Anayasa askıya alınmıştır. Bu arada Mısırlılar, ülkenin gündelik yaşamını durdurmuş ve hükümeti devirmiştir. Libya'da eyalet liderleri yeni bağımsızlıklarını güçlendirmek için hararetle çalışmışlardır. O zamanlar popüler milliyetçi hareketlerin liderleri için yetersiz teknolojinin mevcut olduğu bir yıldır.

Buna rağmen, o zamandan beri küçük ve mütevazı değişiklikler yavaş yavaş meydana gelmiştir. Kimse yardım edemez düşüncesi, değişim çağrısının başından beri var olduğunu fark ederek, kamuoyunda beliren bilinç Orta Doğu 'nun önde gelen alimlerinden İbni Haldun ve Mukaddime 'nin (Brett 1999) anıtsal eseri belki de bireysel derinlere kök salmış bu gizli değişim potansiyeline en isabetli yaklaşımdır.

Bölgenin insanları eşitsizliğe tepki olarak şimdi ortaya çıkan bu potansiyeldir. Adaletsizlik, baskı ve hakların reddi yükselen güçle aynı sömürge dönemlerinde Cezayir'de Fransız yönetimine karşı, Libya'da İtalyanlara karşı işgal, Mısır'da İngilizlere karşı zaman zaman benzer mücadeleler gözlemlenmiştir. Basra Körfezi'nde, özellikle Suudi Arabistan, Yemen ve Umman'da (Anderson & Djeflat, 2013).

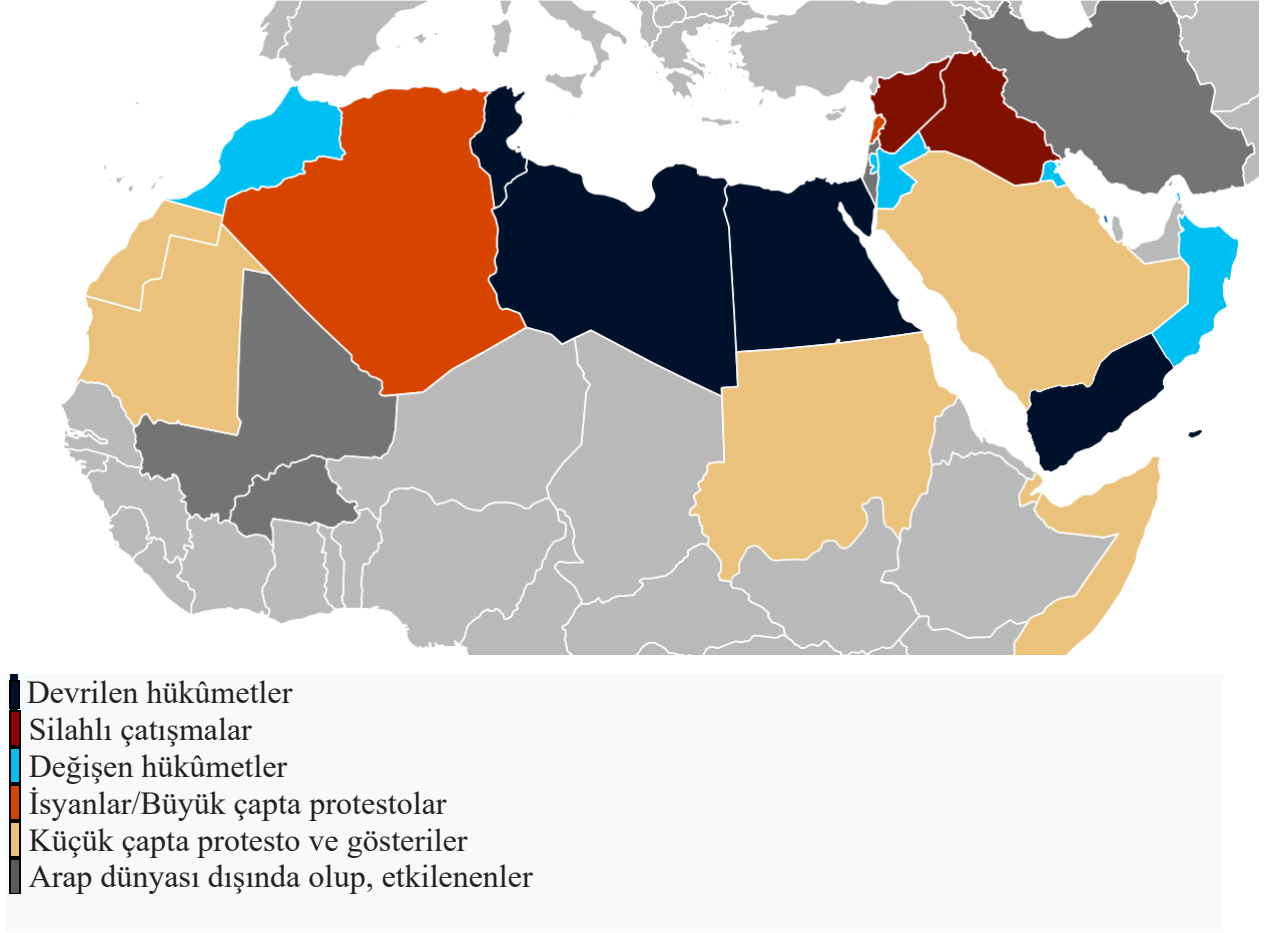
Diktatörlük yönetimlere ilk başkaldırı şu şekilde gerçekleşmiştir: Tunus 'un Bouzid vilayetinde, 17 Aralık 2010'da, Muhammed Buazizi Sidi isminde, 26 yaşında, bilgisayar mühendisi olan bir gencin, bir araç içerisinde satmış olduğu sebze, meyvelere ve aracına zabıta tarafından el konuldu ve gence zabıta tarafından tokat atılmıştır. Yaşadığı olay neticesinde Muhammed Buazizi Sidi, durumu protesto etmek için valiliğin önüne giderek, üzerine benzin döküp kendisini yakmıştır. Muhammed Buazizi Sidi hastaneye kaldırıldıktan sonra, 4 Ocak 'ta yaşamına veda etmiştir. Muhammed Buazizi Sidi tarafında diplomalı ve işsiz olması nedeniyle başlatılan başkaldırı çığ gibi büyümeye başlamıştır. Diktatörlük yönetimi, 23 yıllık iktidarının sonrasında başkaldırı nedeniyle yıkılmıştır. Hükümetin feshedildiği, 14 Ocak 'ta Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali tarafından açıklanmıştır. Tekrar seçim kararı alan Tunus, 6 ay içerisinde seçimi gerçekleştirilmiş ve geçici göreve Muhammed Ganuşi getirilmiştir. Ganuşi, ülkede olağanüstü hâl ilan edilmesi kararını alınmıştır.

Tunus 'ta başkaldırıları devam ederken, cezaevlerindeki mahkumlar da başkaldırıya dahil olmuşlardır. Cezaevlerindeki ayaklanmalarda, askerlerin mahkumların üzerine ateş açtığı iddiaları ortaya çıkmıştır. Başkaldırıların giderek şiddetlenmesi nedeniyle, ayaklanan halkı sakinleştirmek için, 300 bin kişiye istihdam vaadinde bulunan Cumhurbaşkanı Zeynelabidin Bin Ali kısa bir süre sonra, 2014 'te görevi de terk edeceğini belirtmesine rağmen, başkaldırıların önüne geçememiştir. Sokağa çıkma yasağı olmasına rağmen, 14 Ocak 'ta İçişleri Bakanlığı, halk tarafından kuşatılmıştır. Çatışmalarda, polis tarafından gaz bombaları ve silahlarla halkın üzerine ateş açılmıştır.

Halk diktatör yönetim devrilene kadar vazgeçmeyeceğini belirten ve ‘Bin Ali defol’ gibi sloganlar atarken, Devlet Başkanı Zeynelabidin Bin Ali yaptığı açıklamalarda, hükûmeti görevden aldığını belirtmiştir. Bütün başkaldırıların ardından Devlet Başkanı 4 defa açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Öncelikle gıda maddelerinin fiyatları düşürülmüştür, fakat bu durum olayların azalmasına sebep olmamıştır ve ayaklanmalar devam etmiştir. Birçok bakanın ve İçişleri Bakanının görevden alınması da, ayaklanmaların durulmasını sağlayamamıştır. Üniversite mezunu bir gencin kendisini yakarak başlatmış olduğu, yaşamın pahalı olması ve istihdam olmamasına karşı başkaldırıları, 1 aylık bir süreçte 23 yıllık diktatör yönetimin devrilmesine sebep olmuştur. Arap Baharı, Tunus’taki olaylara verilen ilk isim değildir.

Zabıtalara müdahalesine maruz kalan Muhammed Buazizi ‘nin, valiliğin önünde kendisini ateşe vermesiyle yayılan ve Zeynelabidin Bin Ali ‘nin iktidarını deviren harekete, sosyal medya üzerinde halk tarafından polise yasemin verelim başlığıyla başlatılan ve ‘Yasemin Devrimi’ adı verilen bir hareket olmuştur. Devam eden süreçte, Tunus ‘tan 4 hafta sonra Cezayir ‘de başlayan ve diğer ülkelere de yayılan ayaklanmalara genel olarak ‘Arap Baharı’ ismi verilmiştir. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi tarafından Berlin ‘de Eylül 2011 ‘de röportaj yapılan İslam Bilim ve Teknik Müzesi Geliştirme ve Eğitim Direktörü görevinde olan ve paralelinde Bremen Üniversitesi Kültür Bilimleri Enstitüsü Öğretim Görevlisi olan Dr. Detlev Quintern, Arap Baharıyla alakalı en anlamlı tanımlamayı yapmıştır.

Şekil 1. Arap Bahar'ından Etkilenen Bölgeler

Kaynak: Wikipedia 2020

Şekil 1’de görüldüğü üzere Arap Baharının etkisi ile yönetimleri devrilen ülkeler Libya, Mısır, Tunus ve Yemen olmuştur. Birçok silahlı çatışma ve kanlı olayların olduğu ülke Suriye’dir ve olaylar hala devam etmektedir. Yönetimleri değişen ülkeler Fas, Umman ve Ürdün olmuştur. Büyük protestoların meydana geldiği ülke ise Cezayir’dir. Sudan, Suudi Arabistan, Somali, Moritanya ve Batı Sahra olaylardan daha az etkilenen ülkelerdir. Arap ülkesi olmamalarına rağmen İran ve Mali ‘de Arap Bahar’ından etkilenmiştir.

ORSAM tarafından sorulan, ‘Yıllardır Orta Doğu ile ilgilenen ve çok defa bu bölgede bulunan bir araştırmacısınız. Tecrübeleriniz doğrultusunda Orta Doğu’da Tunus’ta yaşanan olaylarla başlayan, Hüsnü Mübarek hükümetinin Mısır’da yıkılmasıyla şiddetlenen ayaklanmaların şimdi de Suriye, Libya ve Yemen’de devam ediyor olmasını nasıl değerlendirirsiniz?’

Devam eden ayaklanmaların asıl nedeni nedir?’ soru Dr. Quintern tarafından şöyle cevaplanmıştır: ‘Soruyu cevaplayabilmemiz için durumun tarihsel gelişimini de göz önünde bulundurmak faydalı olur. Arap geleneklerinde adil olmak çok köklü bir erdemdir ve buna göre hareket edilir. Sebebi de adaletin İslam ahlakında değişmez bir yeri olmasıdır. Bu yönden 7. ve 8. asırlar da Arap toplumlarının belli bir bölümünün farklı milletler tarafından yönetilmekten kurtarılması ile İber yarımadasında gerçekleşen durumlar netlik kazanmaktadır.

Arap toplumlarının belli bir bölümünün kurtarılmasında aynı güçlere karşı başkaldırlara ve karşı görüşte olan oluşumlara büyük bir destek verilmiştir. Bu durumun belirgin örneği, Mısır’daki Hristiyan Kıptilerin desteğidir. Bugün adalet idealinin Rönesans’ı olarak nitelendirebileceğimiz, çok benzer bir hareketle karşı karşıyayız. Bunun temelinde Arap halklarının dayanma gücü, cesareti, fedakârlık ve özverileri bulunmaktadır. Ayrıca geçmişte de yaşandığı gibi adalet anlayışının temel unsurlarında yaşanan sapmalar, her zamanda isyanları beraberinde getirmiştir. Arap dünyasında yaşanan adaletsizliklerin bu hareketlerin merkezini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda adlandırdığımız ülkeler arasında özellikle Tunus’ta ve Mısır’da olmak üzere komprador burjuvaziye yakın kurum ve gruplar, ülke içerisinde yönetimi ele geçirip kendi amaçları için kullanmaktaydılar. Bu gidişat, dış güçlerin, yani hem eski kolonyal devletler olan İngiltere, Fransa, İtalya’nın, hem de tarihsel olarak yeni olsa da bölgedeki etkinliği göz önünde bulundurulduğunda öne çıkan ABD’nin amaçlarıyla örtüşmekteydi. Tüm bunlar gücü elinde bulunduran ve lüks içinde yaşayan bir azınlık ile fakirlik ve işsizlikle mücadele eden bir çoğunluğunun oluşmasına sebep olmuştur.

Tunus’ta ve Mısır’da bulunan bu gruplar, Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) isteklerini yerine getirirken sosyal hizmetlerde kesintilere gittiler, ülkenin sahip olduğu önemli kaynakları özelleştirilmiştir. Özelleştirmelerden, sadece kendilerine yakın olanlar faydalandıkları halde, kendilerini dünyayla barışık liberal bir politika olarak tanıtmıştır. Bu ülkelerden çıkan paranın büyük bir bölümü Batılı bankaların kontrolüne girmiştir. Bu noktada yine Tunus’u örnek verebiliriz. Bir turizm ülkesi olan Tunus’ta Avrupa’dan gelen turistler, çok ucuza tatil yapabilirken, yerli Tunus halkı için kendi ülkelerinde tatil yapabilmek sadece bir rüyadan ibarettir. Bunların yanında bu ülkelere tüketim üzerine kurulmuş olan emperyalist kültür ve yaşam tarzı enjekte edilmiştir. Bu gerçekliğe uymayan kültür ve yaşam tarzı ise kültür ve geleneklerini, inanç ve değer sistemlerini erozyona uğrattı. Özellikle şehir yapılarında bu durum açık şekilde görülmektedir. Bölgedeki ülkelerin halkları arasında 70’li yıllardan beri süregelen bir huzursuzluk bulunmaktadır.

Örnek olarak Kahire'yi verebiliriz. Turizmin yaygın olduğu Tunus ve Mısır gibi ülkelerde turistler için yapılmış ve ülkedeki hayatın konforlu ve rahat göstermeyi amaçlayan semtler ve alış-veriş merkezleri bulunmaktadır. Hâlbuki birkaç sokak sonrasında acı gerçek ortadadır. Bütün bunlar, şu an Arap dünyasında yaşananların bir ekmek kavgası olduğu anlamına gelmemektedir ve bu durumu Avrupa'da yaşanmış olan gıda sıkıntısı ve gıda ürünlerinin fiyatlarının yükselmesi sonucu ortaya çıkan isyanlarla karıştırılmamalıdır.

Arap dünyasında yaşanan hareketlerin başlıca sebebi adaletin yeniden hayata geçirilmesi ve kaybolan insan haysiyetinin yeniden kazanılmasıdır. Dolayısıyla meseleyi sadece fakirlikle ilişkilendirmek yanlış olur. Bunun yanı sıra Filistin meselesi de önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü hem Tunus'taki hem Mısır'daki hareketlerin ortak noktası Filistin halkıyla olan dayanışma olgusudur. Filistin meselesi adil bir şekilde çözüme ulaşmadıkça, bahsettiğimiz adalet olgusunun dünyada hayata geçirilmesi bir hayal olarak kalacaktır. Şu an Orta Doğu'da yaşanan halk hareketlerinin temelinde, üç ana başlık bulunmaktadır: 'Var olmayan adalet olgusu, bunun etkisiyle kaybolmuş olan insan haysiyeti ve hükûmetlerin Filistin meselesiyle ilgili duruşlarıdır.' Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreci, yalnızca insan hakları ve demokrasi alanında incelemek yetersiz kalacak ve büyük haritayı görmemizi engelleyecektir. Bu süreç diktatöryel rejimlerin er ye da geç sona ereceğinin ve her halkın bir gün kendisini itaate zorlayan yöneticilere isyan edeceğinin yakın tarihimizdeki son göstergesidir. Şu an tüm Dünya'nın merak ettiği, Arap Baharının uğradığı ülkelerin, iç ve dış ve uluslararası alana etkisinin neler olacağıdır. Kıtaları, bölgeleri, denizleri, ticaret yollarını ve geçmiş milletlerden kalma kültür zenginliklerini içerisinde bulunduran bölge Orta Doğu bölgesidir.

Orta Doğu'da Türkiye, BAE, İsrail, İran, Suudi Arabistan, Mısır, İran, Tunus, Ürdün, Libya, Irak, Cezayir, Suriye, Yemen, Fas, Umman, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Lübnan ve Filistin devletleri bulunmaktadır. Dünyadaki ulaşım yollarının ve yer altı kaynaklarının Orta Doğu'da bulunması, bölgeyi küresel güçlerin ele geçirmek istemelerine neden olmuştur. 20. yüzyılda petrol ürünlerinin çok artması sonucunda bölgenin bahsettiğimiz özelliklerinin dünyada karşılaştırılabilir rakibi olabilecek bir bölge kalmamıştır (Turan, 2002).

3. ARAP BAHARININ EKONOMİK VE POLİTİK ETKİLERİ

‘Küreselleşme’ süreci, gelişmiş ülkeler kadar gelişmekte olan ülkeleri de kapsamakta ve bütün ülkeleri etkilemektedir. Arap devletleri de küreselleşmeden hızlı bir şekilde etkilenmiştir. Küreselleşmenin Arap devletlerindeki ilk etkisi ekonomik alanda görülmüştür. Finansal küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi ile ulusal ekonomiler büyük sermaye hareketlerine sebep olmuştur. Ancak küresel finansmanlar ve üretimi ulusal sınırlara indirmek için yapılan düzenlemeler bağımsız kalkınma planlarını güçleştirmektedir.

Arap ülkelerinde sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar iktidar değişimlerine sebep olmuş ve toplumsal bilinç, halkın birlikte hareket etmesini sağlamıştır. 21. yüzyılda toplumlarda görülen huzursuzluk, siyasi, iktisadi ve hukuki alanlarda ilerlemeye engel olmaktadır. Bu çalışmada, sebeplerinden biri de küreselleşmek olan Arap Baharı incelenmiştir. Ulusal kültür, ekonomi ve sınırların genişlediği, hemen hemen her alanda yeni eğilimlerin güçleştiği günümüz dünyasında, elektronik bilgi aktarımı, biyolojik alanda yeni endüstriyel hammaddeler, enerji sistemleri, uzay teknolojilerinde yapılan yenilikler ve en önemlisi çevresel yatırımların yön verdiği yeni bir ekonomik yapılanma oluşmuştur. Bu yapılanmanın sonuçları ise; küresel bütünün, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve teknolojik alanlarda yaygın olarak yaşanmaktadır. Bu göz alıcı gelişme ve değişmelerin neticesinde özellikle son yıllarda iletişim ve ulaşımdaki gelişmelere paralel olarak yeni anlayış ve yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır. Bunların son örneğinin ise, Arap ülkelerinde yaşandığı görülmektedir. 18 Aralık 2010’da Tunus’ta başlayan iktidar karşıtı gösterilerin, 2011’de Mısır, Suriye, Libya başta olmak üzere Cezayir, Bahreyn, Yemen, Lübnan ve Ürdün gibi Arap ülkelerinde yol açtığı halk hareketlerine siyasi bilimler ve uluslararası ilişkiler literatüründe, Arap Baharı ismi verilmiştir.

Bu diktatör rejimleri devirmeyi amaçlayan toplumsal halk ayaklanmaları, bölgede yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Birçok kesimin petrolü gerekçe gösterirken, diğer kesimlerin ülkelerinde yaşayan bireylerin de demokrasi hakkı olduğunu savunan gerekçelerle birlikte Irak, Suriye, Cezayir, Lübnan, Fas, Tunus gibi ülkeler iç karışıklıklarla karşılaşmıştır. Bu durumdan sadece bu ülkelerin yaşam şartları ve ekonomisi değil; bu ülkelerle ithalat ve ihracat yapan ülkeler de olumsuz etkilenmiştir. Yaşanan bu olumsuz etkilenme, bir zincir halinde güçsüz ekonomilerde ciddi yaralara sebep olmuştur. Bu yaraların, demokrasinin, bu ülkelere getirilmesi ile son bulacağını savunan Birleşmiş Milletle, olayların devam etmesi ve giderek yayılması gerçeklerini hala görememektedir.

Bölgedeki ayaklanmalara Arap Baharı adının verilmesi bazı kitlelerce beğenilmemiş ve tenkit edilmiştir. Tenkit edilen bilhassa bahar kelimesi olmasına rağmen birçok meselenin ismi olmuştur. Mesela Sovyetlere karşı Çekoslovakya tarafından verilen siyasi özgürlük ayaklanmalarının ismi Sovyetler Birliği'nin olayları bitirmiş olmasına karşın 'Prag Bahar'ıdır ((Duran & Çağatay, 2012).

Ayaklanmaları gözlemleyen ülkeler, örgütler ve araştırmacılar sakin bir havanın hâkim olması için 'Arap Baharı' adını vererek olumlu yönde bir algı operasyonu yapmışlardır. Ayaklanmalar 17 Kasım 2010 yılında Tunus'ta cereyan etmiştir. Diktatörlüğe karşı başlayan olaylar Arap Baharı ismini almıştır (Doğan & Bülent, 2012).

Olaylar sadece Orta Doğu'yu etkilemiyordu bölgede tarihsel anlamda kendisine pay biçen her ülkenin elini bölgeden çekirtecek aynı zamanda global düzenleri altüst edecek durumlardır. Küresel olarak dünya ülkeleri tarafından araştırılıp müdahale edilmesinin nedeni budur. Politik kararları ve duruşuyla Türkiye konu içerisinde büyük önem taşımaktadır (Çiçek, 2012).

Orta Doğu'daki ayaklanmalar siyasal yetersizlik, fikir özgürlüğünün olmaması, yolsuzluklar, yaşam şartları ve en önemlisi işsiz bir nüfus ve böyle birçok neden sebebi ile ilk önce Muhammed Buazizi isimli gencin kendisi ateşe vermesi ile alevlenen olaylar aynı problemlerle karşı karşıya olan diğer ülkelere 'de sıçramıştır (Paksoy vd. 2012).

Muhammed Bouazizi'nin tahsili üniversite düzeyinde olmasına rağmen işsiz olması nedeni ile ailesine bakmak için seyyar satıcı olarak çalışmasına gerekli belgeleri olmadığı için izin verilmemiştir. Kendisini yaktığı gün zabıtalara kendisini darp etmişti, sattığı ürünlere el konmuştu ve şikâyet ettiğinde bir karşılık görememiştir. Sürekli aynı muameleye maruz kalmıştır. Sonunda baskıya dayanamamış ve bu üzücü olay gerçekleşmiştir. Daha sonra elektronik ortamda hızla yayılan haber neticesinde bilhassa gençler organize olmaya başlamış sonrasında yönetime karşı ayaklanmalar başlamıştır. Olaylar hızla her yere yayılmıştır. Tunus'ta yönetime karşı başlayan ayaklanmalar tüm bölgeye Libya, Ürdün, Bahreyn, Mısır, Yemen, Cibuti, Suriye, Suudi Arabistan, Irak, Cezayir ve Fas'a da sıçramıştır. Daha önce de bölgesel ayaklanmalar olsa da bunlar küçük çaplı olaylar olmuştur küçük bölgeler olduğu için etkili olmamıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan olaylar Kuzey Afrika ile Orta Doğu bölgesindeki birçok yönetimin devrilmesine neden olmuştur (Paksoy vd. 2012).

18 Aralık 2010 günü Tunus içerisinde başlayan olaylar Kuzey Afrika ile Orta Doğu bahsi yukarıda bahsi geçen ülkelerde etkilenmiştir. Tunus'ta yirmi üç senelik iktidar Zeynel Abidin Bin Ali'nin ve Mısır'da Hüsnü Mübarek iktidarının otuz senenin sonunda bitmesine neden oldu. Olaylar neticesinde Libya'nın iktidarı olan Muammer Kaddafi'de devrildi. Son olayların ardından ayaklanmalar bölgenin her yerine ulaştı. Arap ülkesi olmamasına rağmen Ermenistan, Arnavutluk ve İran'da ayaklanmaların etkisi sonucu ayaklanmalar olmuştur (Kök & Tekerek, 1012).

Tunuslu sokak satıcısı Muhammed Bouazizi'nin eylemi, devrim için bir katalizör görevi gören, siyasetin ve ekonomik geçişin sembolleri olan Wael Ghonim gibi gençler, çoğu genç Mısırlının ve her Arap gencinin elde etmeyi hayal ettiği başarıyı temsil ediyor. İyi bir işi var, evli ve yukarı doğru hareket ediyor. Ancak milyonlarca Arap genci bir gecede Wael olamaz. Ekonomik reform gündemi için destek, genç işçilerin, işgücü piyasasına girenlerin, şu anda işsiz olanların ve düşük ücretli kayıt dışı çalışanların olup olmamasına bağlı olacaktır. Sektöre geçişten yararlanacaklarına inanıyorlar (Paksoy vd. 2012).

Öngörülebilir gelecek için Arap geçiş ekonomileri, yükselen gelgiti karşılayan büyük bir genç nüfusa iş sağlamak beklentilerini en büyük Arap ekonomisi olan Mısır'da, Her yıl 850.000 genç işgücüne girecek çalışma yaşı Arap dünyasındaki nüfusa göre önümüzdeki iki yılda artmaya devam edecek hem yüksek nüfus artışı hem de "gençlik çıkıntısı" işgücüne girerken çalışma çağındaki nüfusun artan payı nedeniyle on yıllar boyunca başka yerlere göre daha hızlı oranlarda ve büyük ölçüde, geçiş için halk desteği, daha büyük fırsatların genç nesil için yeni özgürlükleri takip edip etmeyeceğine bağlı olacaktır (Ayhan, 2012).

Özellikle bu, gençlerin istihdam olasılıklarında iyileşme anlamına gelir. Bu bölüm, gençlerin karşılaştığı başlıca zorluklara genel bir bakış sunmakta ve geçiş ülkelerinin daha fazla nesiller arası eşitliği nasıl elde edebileceklerine dair bir çerçevenin ana hatlarını vermektedir.

4. ARAP BAHARINDAN ETKİLENEN ÜLKELER

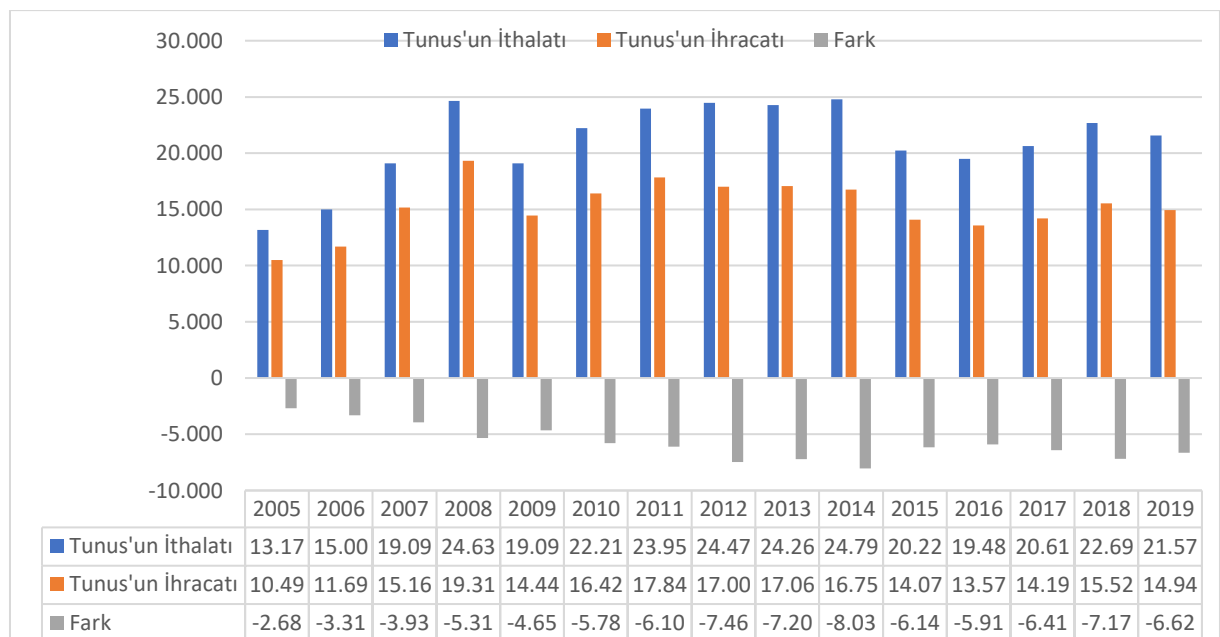
4.1. Tunus

Yasemin Devrimi adını alan ayaklanmaların başladığı ve bölgelere yayıldığı yer Tunus'tur. Tunus'taki ayaklanmalar siyasal yetersizlik, fikir özgürlüğünün olmaması, yolsuzluklar, yaşam şartları ve en önemlisi işsiz bir nüfus ve böyle birçok neden sebebi ile çıkmıştır. Olayların sona ermesi 23 sene ülkenin başındaki Zeynel Abidin Bin Ali'nin 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk edene yani kaçana kadar olaylar devam etmiş ve kaçmasıyla bitmiştir. İktidar olayların bastırılması için polisin yetersiz kalacağını düşünerek askeri devreye soktu ancak askerin halka silah doğrultmayacağını belirtmesi Zeynel Abidin Bin Ali'nin Suudi Arabistan'a kaçmasına neden olmuştur. Yeni bir hükümet geçici olarak başa getirilmiş ve bir anayasa tasarısı hazırlamaları talep edilmiştir.

Halk, iktidara getirilen kişinin Zeynel Abidin Bin Ali ile samimiyeti bildiği için olaylar tekrar alevlenmiş ve yeni başkan görevden ayrılmaya mecbur kalmıştır. Daha sonra Elbaci el Sebsi göreve başlamış, önceki iktidarın adamlarını tanımamak bahanesi ile yeni bir kabine kurmuştur. Parlamentoda bulunanlarında seçime dahil olamayacağını belirtmiştir. Sıra oy vermeye gelince resmi olarak oy kullanabilecek kitlenin onda dokuzu oy vermiş hatta resmi kaydı olmayanlarında oy kullanma çabası olmuştur. Tunus'ta 23 Ekim'de demokrasi sistemi etkin oldu. Getirilecek anayasa görüşülürken din konusu fazlaca tartışılmıştır ve "İslam devletin dinidir" madde olarak anayasada yer almıştır. Ayaklanmaların 'Yasemin Devrimi' adını alması öncelikle yasemin ülkenin simgesidir ve Muhammed Buazizi kendisini ateşe verince sosyal medyada yayılan "Göstericilere ateş açan polisin şiddet kullanmak yerine eylemcileri koruması gerektiğini" ve "Polise karşılık olarak yasemin verelim" sözleri ilham vermiştir. 4 Ocak günü, 26 yaşındaki Buazizi hayatını kaybettikten sonra protestolar daha da şiddetlenmiştir. İsyanın şiddetlenmesiyle birlikte hükümeti 23 yıl kadar yöneten Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin korkuya kapılırken, isyancıların protesto ve bağırışları sokakları inletmekteydi. Meydanlarda, Zeynel Abidin'in yönetimden çekilmesi yönünde sloganlar atılıyor ve nefret gittikçe tırmanmaktaydı. İsyanlara başka ülkelerin katılmasıyla Zeynel Abidin, çözüm yolları aramaya başlamıştır. Öncelikle ülkede olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Fakat ülkedeki isyanlar giderek daha da hızlı yayılmaktadır. Zeynel Abidin, isyanlar dinmeyince, halkın kızgınlığının geçmesi için bazı yeni açıklamalar yapmıştır.

Zeynel Abidin'in 300 bin kişiye iş imkânı sunulacağını ve 2014 yılında görevinden ayrılacağını açıklaması muhalifleri tatmin etmedi ve isyanlar devam etmiştir. Başka bir hamle yapılarak, 14 Ocak'ta sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir, fakat bu yasak, amacının tersine, isyanları daha da kızıştırmıştır. İsyancı halk, İçişleri Bakanlığının etrafını sardı ve polisler vatandaşa gaz bombaları ve ağır silahlarla saldırmıştır. Bu olaylarda Tunus halkından 200 kişi hayatını kaybetmiştir. İsyancı halk, geri dönmeyip, protesto ve sloganlara devam etmişlerdir. Zeynel Abidin, hükümetin görevine son verdiğini, gıda fiyatlarını düşürdüğünü, bakanlıklarda görev değişikliği yapıldığını açıkladığı halde, isyanlar devam etmiştir. Çünkü Tunus halkının istediği Zeynel Abidin'in ve var olan hükümetin devrilmesidir. Zeynel Abidin, 14 Ocak günü, görevden ayrıldığını açıklayarak ülkeden kaçtı. Bu haberden sonra, Tunus sokaklarında adeta zafer sevinci yaşandı. Arap halkı yaşanan bu olayı "Yasemin Devrimi" olarak adlandırdı. Dünyada büyük ses getiren Arap Baharı sırasıyla başka Arap ülkelerinde de esmeye başladı. Arap Baharının ilk fitilinin ateşlendiği ülkedir. Seyyar satıcılık yapan üniversiteli bir gencin kendini yakma girişimi ile başlayan süreç sadece Tunus'ta değil diğer birçok ülkede ciddi sonuçların doğmasına neden olmuştur. Ülke çapında protestoların yaşandığı, kamu mallarının talan edildiği şiddetli bir süreç yaşanmıştır. 23 yıl ülkeyi yöneten Zeynel Abidin bin Ali ve 12 yıl Başbakanlık ve çeşitli hükümet görevlerinde yer alan Muhammet Gannuşi' nin ülkeyi terk etmesiyle devam eden süreçte politik suçlular serbest bırakılmış, iktidar partisi dağılmış ve ülke de ifade özgürlüğünün kapıları aralanmıştır.

Tablo 1. Tunus'un Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, Dünya Ticaret Örgütü, Trade Map

Tablo 2. Tunus'un Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Tunus'un İthalatı	Tunus'un İhracatı	Fark
2005	13.174	10.493	-2.681
2006	15.007	11.694	-3.313
2007	19.099	15.165	-3.934
2008	24.638	19.319	-5.319
2009	19.096	14.445	-4.651
2010	22.215	16.426	-5.789
2011	23.952	17.846	-6.106
2012	24.470	17.007	-7.463
2013	24.266	17.060	-7.206
2014	24.793	16.759	-8.034
2015	20.222	14.073	-6.149
2016	19.487	13.575	-5.912
2017	20.618	14.199	-6.419
2018	22.694	15.521	-7.173
2019	21.573	14.944	-6.629

Kaynak: TÜİK, Dünya Ticaret Örgütü, Trade Map

Tablo 1 ve 2'de 2014'te ülkedeki yukarıda bahsedilen politik ve sosyal olaylardan sonra Tunus'un ithalatı 2 yılda 5 milyar 306 milyon dolar ve ihracatı 3 milyar 485 milyon dolar azalma gösterdiği görülmektedir. Yani ithalatta %21.40 ve ihracatta %20.42 oranlarında düşüş meydana gelmiştir. Olayların şiddetinin azalması ile oranlar tekrar yükselmeye başlayıp eski seviyelerini yakalamıştır.

4.2. Mısır

Filistin'in İsrail'le arasında 2000'li yıllarda gerçekleşen olaylar Mısır'da da yankı bulmuş ve olaylar Mısır tarafında şiddetle kınanmıştır. Mısır geçmişten günümüze olağanüstü hâl durumunda yönetilen bir ülke oldu ve budan destek alarak vatandaşına sert müdahale etmiştir. İşkence ile hayatını kaybeden gençlerin bu durumu insanlar tarafından tahammül edilemez bir hale gelmiş ve Hüsnü Mübarek'e karşı ayaklanmalar başlamıştır (Özey, 2018).

Diktatör rejim 11 Şubat 2011'e kadar halkın seçmediği, pervasızca kendi ve işbirlikçilerinin menfaatleri doğrultusunda hareket eden bir tutum sergilemiştir. Aslında yönetimin görünen maksadı ülkenin yurt içinde ve dışında yatırımlar yapılması ile ekonomiyi geliştirmeyi amaçlamasıdır. Belirli maddelere dayanarak adımlar atılmıştır.

Sadece Ekonominin gelişmesi ülkenin yaşam standardını yükseltmesi açısından tek başına yetersizdir. Okul, hastane, gibi alanlarda yenilik yapmak ve iş imkânı sağlamak zaruri bir hal almıştır. Ülke piyasasının düzenli bir ekonomik faaliyet gerçekleştirebilmesi için Yönetimin hem gerçekleştirip hem de takip etmesi gereken düzenlemeler vardır. Bu düzenlemelerin içerisinde çalışan haklarını ve tüketicinin haklarını koruyacak maddeler olması gerekmektedir. Aynı zamanda ithalat ve ihracatında desteklenmesi gerekmektedir. Ekonominin genel olarak toparlanması için teknolojik gelişmelerin takibi ve parasal yönetimin titizlikle iş görmesi gerekir ki global piyasaya uyum sağlanabilsin. Neticede bu yöntem ülkenin eksiklikler, alt yapısının yeterli düzeyde olmaması ve vatandaşların seçme ve seçilme hakkının olmaması nedenleri ile kabul görmemiştir.

Belirtilen durumlar nedeni ile 25 Ocak 2011 günü ayaklanmalar başladı. Hüsnü Mübarek yönetiminin istenmemesi nedeni ile halk tarafından Tahrir Meydanında toplanılıp ayaklanmalara başlandı. 11 Şubat 2011 tarihine kadar 18 gün devam eden olaylar sonucunda Mübarek görevden ayrılmıştır (Yalçiner, 2011).

Ayaklanmaların sonucunda otuz yıllık yönetimi Mısır halkı tarafından yıkıldı fakat yönetimin bıraktığı tahribat halkı bekleyen kötü bir durumdu. Mısırlıların elinde yıllarca yok denecek kadar az bütçe ayrılmış bir sanayi, yine yok denecek kadar az ilgilenilmiş kanalizasyon gibi alt yapı sistemi ve istihdam sağlanamayacak kadar az kurum vardı. Ayaklanmadan sonra seçilecek yönetimi en çok bu sıkıntıların uğraştıracağı belli olmuştur (Telci, 2013).

Mısır'dan olaylardan sonra altı milyar dolara yakın para çıkmıştır. Turizm ile İhracatın azalması da ülkeye bu yollarla giren döviz miktarının düşmesine neden olmuştur. Ülkedeki üretim azalmış bununla beraber kamu ile özel sektörde zarara uğramıştır. Dönemin bu kadar karışık olması, geleceğe dönük objektif ve menfi planlamalar yapmayı zorlaştırmıştır. Hüsnü Mübarek gidince ülkenin başına seçimle Mursi gelmiştir. Fakat Mursi iktidarı da ülkenin problemlerini iyi analiz edememiş ve etkili iyileştirmeler yapamamıştır. Mursi yönetimi askerin etkisizleştirilmesini istemiştir. Fakat bu isteğinin gerçekleşmesinin çok zor olduğu açıktır. Mursi'nin 'Müslüman Kardeşler' ekibinin yönetim planları gerçekleşmemiştir. Mursi'nin atmak istediği adımlar hedefleri askerin yetkilerini düzenleme ve dengeli bir hale getirmektir. Fakat bu çaba akıllara Mursi yönetiminin hâkim olma uğraşının olduğu düşüncesini getirmiştir.

Mursi yönetime geldiğinde ekonomiyi, siyasal gelişimi, askerin ve en önemlisi toplumun problemlerinin etkili bir biçimde zmleyememiştir. Durumun oluşmasındaki sebep Mursi ayaklanan halkın taleplerine tatmin edici bir karşılık verememiştir. Mursi uluslararası diplomasiyle zamanını harcadığı için bu durum Mısır halkının hoşuna gitmemiştir (Torlak, 2011).

Mursi yönetimi bölgede önemsenen dikkatleri üzerine çeken bir durumda olduğunu görememiş ve askeri güç ile arasını dzeltememiştir. Mursi iktidar olduğunda ülke üzerinde hakimiyet ve otoriter bir duruma gelmeye çabalaması halkı endişelendirmiştir (Telci & Rakipoğlu, 2018).

Ülkede ilk defa seçimle başa gelen iktidar olan Mursi Askeri otoritenin yetki kısıtlaması kararını kaldırarak iktidarını korumayı denemiştir. Fakat ülkesinin ekonomi, toplum ve siyasi alanların desteğini beklerken bu kolları Mursi'ye karşı durmuşlardır. Çok fazla muhalifi olması Mursi'yi ziyadesiyle zorlamıştır. Mursi halkın kurmuş olduğu topluluklarında kendilerini desteklemeli gerektiğini biliyordu ve bu gruplardan danışman olarak ve kabineye bakan olarak koltuk vererek iletişim ortamı kurmaya destek almaya çalıştı fakat bu çabaları fazla etkili olmamıştır (Telci, 2014).

Mursi'ye askeriyeenin planlı bir Şekilde karşı durması mühim bir problemdir. Anayasa mahkemesi tarafından yasamanın 2013 yılında yetki alanı kısıtlanmıştır. Müslüman Kardeşler bu nedenle yasal düzenlemeleri dilediği Şekilde yapamamıştır. Bu kadar faktör varken Mursi'nin görevden alınması fikri otaya çıkmaya başlamıştır.

Mursi'nin görevde olduğu dönemde bölgedeki ve Mısır'da daha önce bölge ile ilgili izlenmiş siyasi yollardan farklı yollar izlemiştir. Mursi 2012 yılında İsrail'in Sina yarımadasına saldırısından sonra emniyet müdürünü, Mısır istihbarat başkanını, Sina valisini ve İçişleri bakanlığından birkaç kişinin içine son vermiştir. İsrail'in Filistin'e saldırıları devam etmiştir. İsrail ve Hamas, Mursi'nin olaylara bakışını ve tavrını merak ediyorlardı. Mursi'nin tavrı Refah sınırını 2012'de Filistin halkına açmak olmuştur. Çok tepki almıştır ve birtakım açıklamalar yapmıştır (Bekaroğlu & Kurt).

Açıklamaları Mursi'yi devirmek için dış güçler ile İsrail'e yetmiştir. Dış güçler ve İsrail Mursi'nin tavrını öğrenmiştir. Dış güçler ve İsrail bölgeyi etkileyebilmek için Mısır yönetiminin devrilmesi gerektiği fikrine sahiptir. Güncel gelişmeler nedeniyle Gazze kuşatmasını gevşetmiş ve namluyu Mursi'ye çevirmiştir. Açıklama şöyleydi “Mısır eski Mısır değil, Araplar da eski Araplar değil. Gazze'ye saldırıların bedeli ağır olacak”.

Dış güçler ve İsrail Mursi'nin devrilmesini talep ediyordu. Olaylardan sonra 22 Kasım günü anayasada değişikliklerin yapılacağı duyurulmuştur. Bunun nedeni eski yönetimden kalma yolsuzluk olaylarına engel olmak olduğu belirtilmiştir. Bu karar iç karışıklıklara neden olmuştur. Mursi 23 Kasım' günü halkın protestosu ile karşı karşıya kalmıştır. Hızlı bir şekilde ülke borsası yüzde onluk bir düşüş yaşanmıştır. Mısır'da gıda, enerji kaynağı ve petrol ürünlerinin alınması zorlaşmıştır. Ayaklanmalar tekrar alevlenince Mursi 15 Aralık günü anayasa değişikliğini referandum yaparak sonuca göre gerçekleştireceğini açıklamıştır. Referandum sonuçları önce %56,5 evet sonrakinde ise %71 evet çıktı ve anayasa %68 oranla halk tarafından kabul görmüştür.

İktidar için büyük bir gelişmeydi fakat muhalifler anayasanın ülkeyi geriye götüreceği düşüncesini yayma çabasındadır. Bir spor müsabakasında olan olaylar nedeni ile yirmi bir kişi ölümle cezalandırılmıştır ve bu durum ayaklanmaları şiddetlendirmiştir. Dış güçler ve İsrail ayaklanmaların şiddetlenmesi ile medya kanalını kullanarak olayların alevlenmesine neden olmuştur. Mursi sol ve laik kesim tarafından şiddetli suçlamalara karşı karşıya kalmıştır ve hatta gayrimeşru işler çevirdiği söylenmeye başlanmıştır. Darbe rüzgarları esmeye başlamıştır. Muhalifler ayaklanmalardan destek alarak Mursi'yi görevi bırakmaya çağırmıştır.

En ciddi sebep gıda, enerji kaynağı ve petrol ürünlerinin alınması zorlaşması ekonomik olarak ülkenin daha kötü duruma gitmesidir. Ayaklanmalar belirtilen nedenlerle ciddi şekilde şiddetlenmiştir. Olayların neticesinde ülkenin genel kurmay başkanı Abdulfettah Sisi'nin tarafları iki gün içerisinde uzlaşmaya çağırması sonucunda Sisi 2013'te Mursi'nin görevine son verdi ve olaylar binlerce ölümle sonlandırılmıştır. Açıklamalar Mursi Müslüman Kardeşler adlı örgüt tarafından desteklenerek göreve getirildi olarak yapılmıştır. Örgütün faaliyetleri ABD'yi memnun etmedi. Peşinden 2013 yılında “Arap Baharı” ayaklanmaları nedeni ile devrilmiş ve hapsedilmiştir.

Gelişmelerin başlamasının nedeninin, Mursi ile Müslüman kardeşlere ABD tarafından yapılan bazı hamleler olduğu anlaşılmaktadır. Sisi darbe yaptıktan sonra yaptıklarını ve başkan olmasını meşru gösterecek yöntemler planlamaya yönelmiştir. Göze batan bir durumda bölgede bu kadar ayaklanma olurken, ABD ve batının duruma karşı aksiyon almayı uyduruk birkaç açıklama yapmıştır. Mısır'daki olaylara istinaden batı ülkelerinde de protestolar olmuştur ve görmezden gelinmiştir (Yalçınkaya, 2014).

25 Ocak 2011'de, Mısır'ın en büyük meydanı olan Tahrir meydanında Arap baharının esintileri görülmeye başlamıştır. Öfke günü olarak anılan 25 Ocak günü, Mısır halkı özgürlük sloganları atmaya başlamıştır. Tunus'taki gibi Mısır'da da işsizlik, yolsuzluk, diktatöryel rejim gibi benzer sorunlar sebebiyle halk isyana başlamıştır. İsyana hazır halde olan halk, sosyal ağlar aracılığıyla düşüncelerini yaymaya başlayınca, hükümet internet erişimlerinin tamamını engellemiştir. Polis vatandaşa saldırmış, fakat asker sonuna kadar vatandaşın yanında duracağını belirtmiştir. Ülkede gittikçe büyüyen isyan, Hüsnü Mübarek'in 1981'de başlayan yönetiminin, 11 Şubat 2011'de istifa etmesiyle sonlanmıştır. Hüsnü Mübarek görevden ayrılınca, yerine yeni başbakan olarak Ahmet Şefik atanmıştır.

Yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Muhammed Mursi, Mısır'da seçimle başa gelen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak seçimin ikinci turu Haziran 2012'de gerçekleştirilecektir. Mursi'nin tekrar cumhurbaşkanı olması ihtimaline karşı, bazı önlemler alınmıştır. Yüksek Askeri Konseyi, bu ihtimale karşı önlem olarak, bazı yeni maddeleri anayasaya eklemesiyle, Mursi'nin yetkileri kısıtlanmıştır. Anayasaya eklenen yeni maddelerden biri, Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilen, subay ve başsavcı atamalarının engellenmesidir.

Mursi, önce halka açıklama yaparak, sonra Anayasa mahkemesi önünde yemin ederek göreve başlamıştır. Eski sulama Bakanı Hişam Kandi ise, Başbakanlık görevine getirildi. Yüksek Askeri Konseyi, Mursi'ye ülke içerisindeki temizlik, güvenlik, trafik gibi alanlardaki sorunları yüz gün içinde düzeltmesi yönünde talimat verilmiştir. Görevine başlarken ilk hedefi, Hüsnü Mübarek'in diktatörlük izlerini silip, Mısır'ı çağdaş bir ülke haline getirmek olan Mursi'yi zor bir süreç beklemektedir. Zaman zaman kendisine karşı protestolar düzenlenmekte ve yapmak istediği yenilikler, yargı tarafından engellenmektedir.

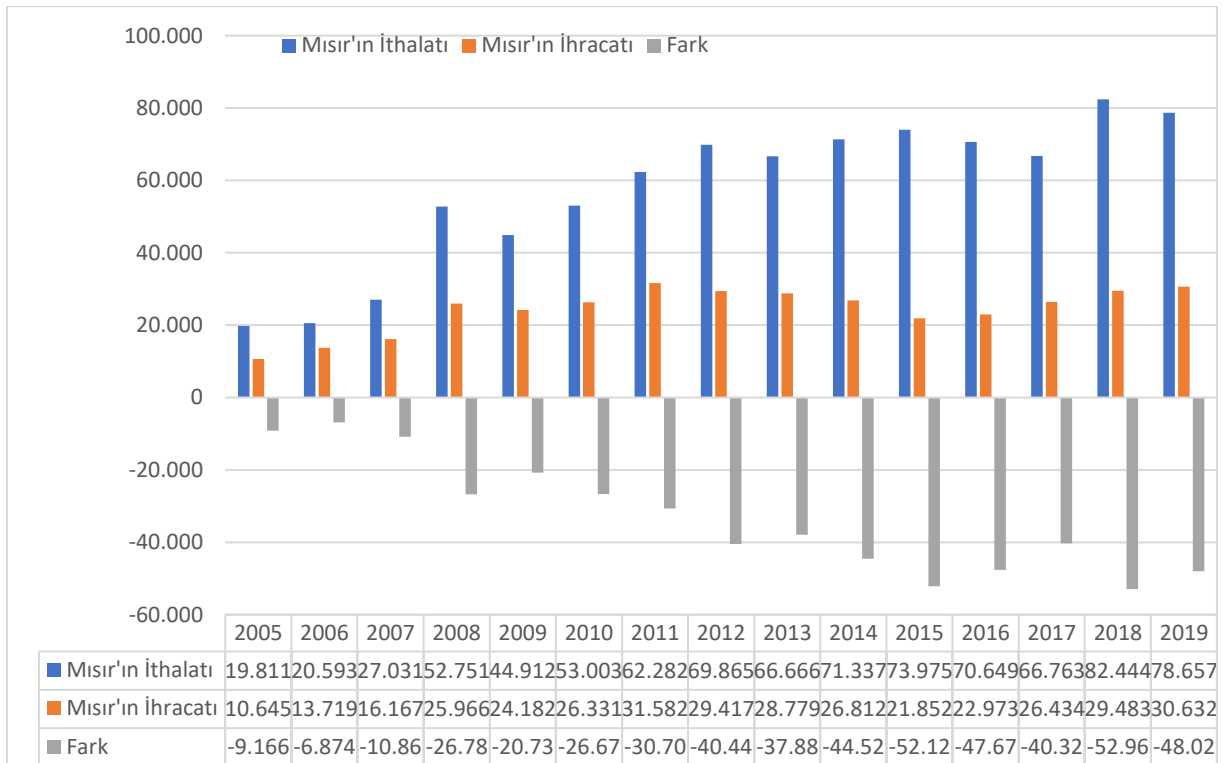
Mursi, Yüksek Askeri Konseyi Başkanı Tantavi'nin artık emekli olması gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmaktadır. 1 Aralık 2012'de anayasada referandum kararı verilmiştir. Referandumun 15-22 Aralık tarihleri arasında iki aşamalı şekilde yapılacağı açıklanmıştır. Referandum birinci aşamada yüzde 57 "evet", ikinci aşamada yüzde 64 "evet" oyuyla kabul edilmiştir. Mısır'ın Tahrir meydanı, referandum sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte, Mursi karşıtı protestocularla dolup taşmıştır. Ülkedeki tartışmalar ve protestolar artıyordu. 1 Temmuz 2013'te Mısır Ordusu, Mursi'ye, olayları çözmesi için 48 saatlik bir süre vererek, sorunlar çözülmez ise yönetime el koyacağını belirtilmiştir. Böylece sorunların çözülmemesi ile hükümette görev yapan başkanlar, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin görevden alındığını açıklamıştır. Mursi yönetimi, askeri darbe ile sonlanmıştır ve devamında Mursi ve Müslüman Kardeşler yöneticilerine seyahat yasağı, müebbet hapis ve idam cezaları verilmiştir.

Bu gelişmelerin ardından Mursi, kendini destekleyenlere seslenerek, hiçbir suçlama ve görevden alma kararını kabul etmediğini, söylediklerinin ve yaptıklarının arkasında sonuna kadar duracağını belirtmiştir. Muhammed Mursi, Mısır Ordusu tarafından gizli bir yerde, uzun bir süre gizlenmiştir. Bu askeri darbe, Mursi yanlıları tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır.

Özgürlük ile beraber, umudunu kaybedecek olan halk, Rabia meydanında direnişe başlamıştır. Giza'da ki Nahda Meydanı, Kahire'de Rabia Meydanı direnişçilerin protesto ve sloganlarıyla yankılanmaktadır. Protestoların başlamasıyla birlikte, Mısır Ordusu karşı saldırıya başlamıştır. 8 Temmuz günü, Kahire Cumhuriyet Muhafızları binası önünde oturma eylemi yapan protestoculara karşı yapılan silahlı saldırıda 50'den fazla insan hayatını kaybetmiştir. Ardından 17 Temmuz günü, darbe karşıtı halk ile asker arasında Rabia Camii'nin önünde büyük bir çatışma yaşandı ve muhabir ve gazetecilerin de aralarında bulunduğu 80 kişi hayatını kaybetmiştir. Mısır ordusu 11 Ağustos'ta yapılan protestoların devamında, direnişçilere nota vererek tüm meydanların boşaltılmasını emretmiştir. Asıl iç savaş bu karardan sonra başladı ve böylece Mısır büyük bir felakete sürüklenmiştir. Halk durmaksızın darbeye karşı direnişe devam etmiştir. 14 Ağustos günü, protestocuların emre uymadıklarını gören Mısır Ordusu, Rabia Camii'nin önünde Mursi yanlısı halka tekrar saldırmıştır. Protestocuların bekledikleri alanlar, çadırları, kullandıkları seyyar hastaneleri ateşe verilmiştir. Ordu, olağanüstü hâl ilan etti ve askerler öldürdükleri insanların cesetlerini yok etmek için ezip, yakmışlardır. Muhaliflerin sığınak olarak kullandıkları Rabia Camisini de yakmışlardır.

Aralarında çocukların ve kadınların da bulunduğu 700 protestocu, Kahire'deki Fetih Camiinde bir gün boyunca esir edilmiştir. Müslüman Kardeşlere üye olan bazı kişiler tutuklanmıştır. Bu direnişte çok insan hayatını kaybetti, aralarında biri vardı ki, 17 yaşında olmasına rağmen cesaretiyle kalplere yerleşerek, herkesi kendisine hayran bırakmıştır. Müslüman Kardeşlerin yönetiminden olup, darbe karşıtı protestolara katılan Muhammed Biltaci ve kızı Esmâ Biltaci direnmişlerdir. Esmâ, bu direnişte keskin nişancılar tarafından başından vurulmuştur. Babas Muhammed Biltaci, kızı Esmâ için şehit oldu demiştir. Muhammed Biltaci, ordu tarafından yakalanıp hapse atılmıştır. 2015'te Ulusal İnsan Hakları Konseyi tarafından hazırlanan raporda, Mısır'da seçimle başa gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye yapılan darbenin bilançosu yer almaktadır. Bu raporda 30 Haziran 2013 ve 31 Aralık 2014 tarihleri arasında, darbe sonucunda 2.600 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Mısır Mahkemesi tarafından alınan idam kararının onayı için, Tora cezaevinde hapsedilen Mursi'yi, Dünya Âlimler Birliği Başkanı Yusuf el Karadayı ve diğer 106 kişi ile beraber Mısır Müftüsüne götürüldüler. Mursi'nin casusluk davasından müebbet hapsine ve hapisane baskını davasından ise idam edilmesine karar verilmiştir. Bu yaşanan üzücü olaylarla birlikte Mısır'ın baharı tekrar kışa dönmüştür ve direnen halkın umutları son bulmuştur.

Tablo 3. Mısır'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 4. Mısır'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Mısır'ın İthalatı	Mısır'ın İhracatı	Fark
2005	19.811	10.645	-9.166
2006	20.593	13.719	-6.874
2007	27.031	16.167	-10.864
2008	52.751	25.966	-26.785
2009	44.912	24.182	-20.730
2010	53.003	26.331	-26.672
2011	62.282	31.582	-30.700
2012	69.865	29.417	-40.448
2013	66.666	28.779	-37.887
2014	71.337	26.812	-44.525
2015	73.975	21.852	-52.123
2016	70.649	22.973	-47.676
2017	66.763	26.434	-40.329
2018	82.444	29.483	-52.961
2019	78.657	30.632	-48.025

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 3 ve 4'de 2011'den 2015'e kadar Mısır'ın ithalatı fazla değişiklik göstermese de 9 milyar 730 milyon dolar düşüş yaşamıştır. Düşüş %30.80 oranında olmuş sonraki yıllarda eski oranları tekrar yakalamıştır. 25 Ocak 2011'den beri Mısır'da devam eden, halkı mevcut yönetime karşı seferber olmaya çağıran sokak gösterileri, protestolar ve sivil itaatsizliklerin bütünüdür Tahrir meydanı ülkenin ve Arap Baharının simgesi haline gelmiştir. Sosyal medyayı yoğun şekilde kullanarak örgütlenen halk çok büyük kalabalıklar halinde sokaklara inmiştir. Sivil itaatsizlik, protestolar ve şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Kamu alanları basılmış, hapisanelere baskınlar düzenlenmiş ve ülke tam bir kargaşa ortamının içine sürüklenmiştir. Sürecin sonunda yaklaşık 30 yıl ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek ülkeyi terk etmiştir, iktidar partisi dağılmıştır, parlamento askıya alınmıştır ve silahlı kuvvetler yönetimi devralmıştır.

4.3. Libya

Orta Doğu kültürüne sahip bir ülke olan Libya'da aşiretler çok etkin rol oynar ve hükümete ciddi şekilde müdahale edebilir. Orta Doğu'nun en kıymetli yer altı kaynaklarını elinde bulunduran ülkesidir. Batı ülkelerinin bu nedenle Libya'ya ilgisi vardır. Afrika ve İtalya yakın olması küresel bağlamda değerli bir konumdadır. Nitelikli bir ülke olması değerli olduğu kadar tehlikelide bir durumdur. Ayaklanmaları gözlemleyen Libya halkı da diğer ülkeler gibi birçok beklenti içerisine girmiştir.

Fakat ÷lkede aşiretler çok fazladır ve Kaddafi iktidardayken otuz kadar aşiretle bağlantılı şekilde hareket etmiştir. Aşiretlerden bazıları politikada çok etkin biçimde bulunmaktadır (Ayhan, 2011).

Bu nedenle Libya’da ayaklanmalar bölge ÷lkelerine benzerlik göstermez. ÷lkede kabile yandaşları ve muhalifler arasında çatışmalar olmaktadır (Ayhan, 2011).

Aşiretlerin çatışmaları sonucunda Muammer Kaddafi'nin destekçileri tarafından Bingazi işgal edildi ardında bölgeyi İngilizler ile Fransızlar bombaladılar. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1973 numaralı kanunu faaliyete geçirdi. Sözde bu kanunda vatandaşın güvende olması mühimdir (Williams & Bellamy, 2012).

Ayaklanmalar ve çatışmalar 15 Şubat 2011’de başlayarak Sirte işgale uğrayıp Kaddafi 20 Ekim 2011’de öldürüldüğünde bitti. Televizyon haberleri olayların 2011’deki Mısır ayaklanmaları etkisi ile başladığını belirtti.

Libya’daki olayların başlangıcı Tunus olaylarına benzerlik göstermektedir. Yönetime zıt düşen Fethi Terbil 15 Şubat günü Bingazi’de tutuklandığı sırada çıkan olaylara polis sert müdahale etmiştir (Paksoy vd. 2012).

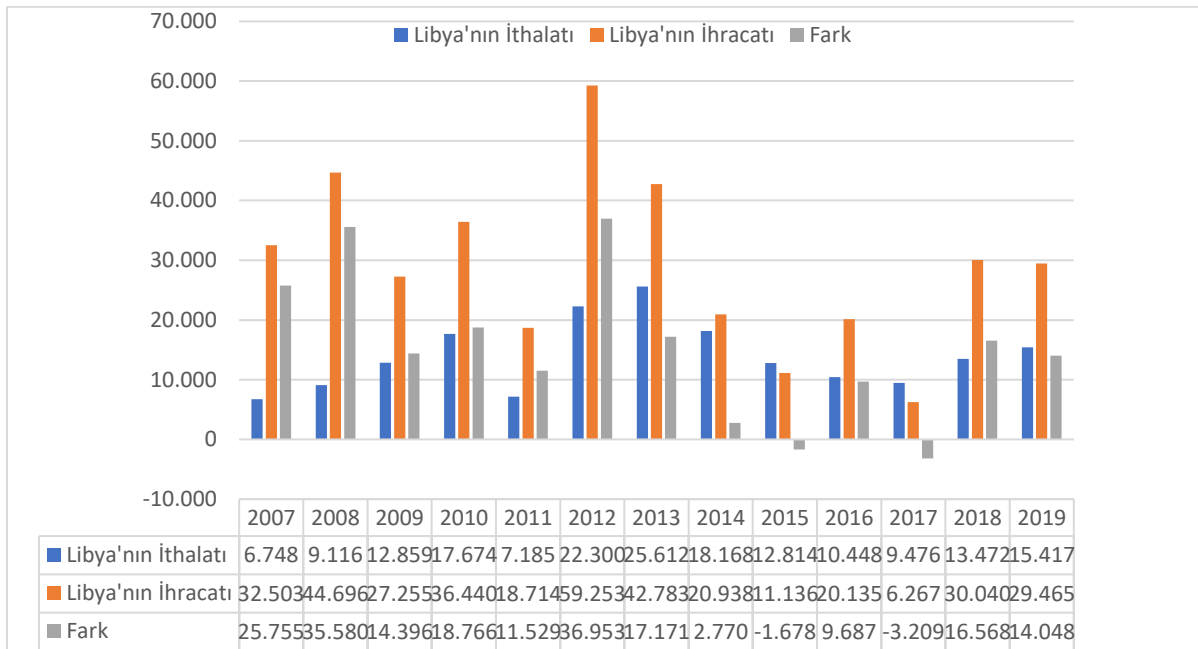
Olaylardan sonra halk ayaklanmaları baş göstermiştir. Eylemciler 18 Şubat 2011 tarihinde askerler ile polislerin yardımını alarak Bingazi’yi kontrolleri altına almıştır, fakat yönetim ise askerleri bölgeye göndermiş ve Libya bölünmüştür. Durum neticesinde 2001’de NATO “insani müdahale” adı altında Libya’ı uçaklarla bombalamıştır. Müdahaleler birkaç ay devam etmiştir ve Geçici Ulusal Konsey savaşın galip tarafı olmuştur. Trablus 20-28 Ağustos günlerinde Ulusal Geçiş Konseyi hakimiyeti altına girmiştir.

Küresel olarak yüzden fazla ÷lkenin UGK’yi resmi olarak tanıdığı ortaya kondu. Muammer Kaddafi memleketi Sirte’de 20 Ekim 2011’de katledilmiştir. Galibiyet neticesinde Libya’nın çözülmeyi bekleyen birçok problemi vardır. Kabileler petrolün getirisini bölüşemiyorlardı bu da büyük bir problemdir (Paksoy vd. 2012).

Arap baharı tüm dünyayı etkisi altına almaya devam ediyordu. Mısır'dan sonra Libya'da özgürlük sesleri yükselmeye başlamıştı. Libya'da daha ağır bilançolara sebep olan protestolar yapılmıştı. Albay Muammer Kaddafi, 42 yıl boyunca ülkeyi yönetmiştir. İktidarın değişmesini isteyen halka, Kaddafi çok sert tepki vererek asla koltuğundan vazgeçmeyeceğini açıkladı. Günler geçtikçe ölenlerin sayısı ve dünya kamuoyunun Kaddafi'ye tepkisi arttı. Fransa, yaşanan olaylara seyirci kalamayacağını söyleyerek, NATO ile birlikte müdahaleye başladı. Olaylar gitgide büyüyüp, şiddetlenince Kaddafi memleketi olan Sirte'ye kaçtı. NATO güçleri ve Ulusal Geçiş Konseyi, Kaddafi'yi drenaj borusunun içinde yakaladılar.

Yaptığı tüm eziyet ve acımasızlıkların karşılığında Libya halkı, Kaddafi'yi linç ederek öldürdü ve yönetim, Ulusal Geçiş Konseyine devredildi. Çünkü ülkeyi yöneten Muammer Kaddafi, muhaliflerce yakalanarak, yargılanmadan infaz edildi. Şiddetli protestolar, silahlı çatışmalar ve şehirlerin işgaline kadar varan süreç daha sonra gerçek anlamda bir iç savaşa dönüşmüştür. Ulusal Geçiş Konseyi kurulmuş ve yüzden fazla ülke tarafından tanınmıştır.

Tablo 5. Libya'nın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 6. Libya'nın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Libya'nın İthalatı	Libya'nın İhracatı	Fark
2007	6.748	32.503	25.755
2008	9.116	44.696	35.580
2009	12.859	27.255	14.396
2010	17.674	36.440	18.766
2011	7.185	18.714	11.529
2012	22.300	59.253	36.953
2013	25.612	42.783	17.171
2014	18.168	20.938	2.770
2015	12.814	11.136	-1.678
2016	10.448	20.135	9.687
2017	9.476	6.267	-3.209
2018	13.472	30.040	16.568
2019	15.417	29.465	14.048

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 5 ve 6'da 2012'den sonra Libya'nın ithalatı 16 milyar 136 milyon dolar ve ihracatı 52 milyar 986 milyon dolar gibi büyük bir düşüş yaşanmıştır. Yani ithalat %63 ihracat ise %89.42 oranında çok yüksek bir düşüş yaşamıştır. 2018 yılından sonra ise yeniden eski seviyelerini yakalamıştır ve yükselmiştir.

4.4. Suriye

Suriye halkı da Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da olduğu gibi aynı sebeplerle ilk önce 15 Mart 2011 tarihinde Dera adlı bölgede olmak üzere ayaklanmaya başlamıştır. Muhalif halk bir Suriye devleti oluşturmak maksadı ile Esed'e cephe almıştır. Taraflar dış güçler eliyle ayrı ayrı desteklenmektedir (Paksoy vd. 2012).

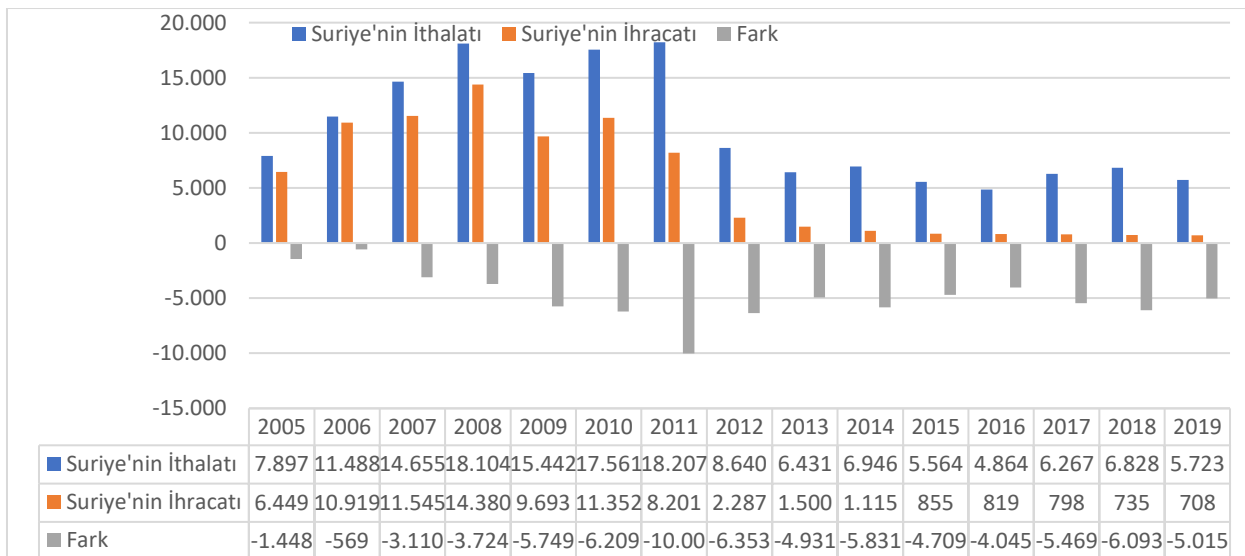
Suriye'de ülke içi karışıklıklar şu anda bile devam etmektedir. Orta Doğu'da ayaklanmalar hükümetin devrilmesiyle bitse de, Suriye'de on senedir devam etmektedir. Olaylar sonucunda ülkede hiçbir düzen sağlanamadığı gibi, çevre devletlere ziyadesiyle külfet olmuştur. Halk ayaklanmaları 15 Mart 2011'de Suriye içerisinde de başlamıştır, fakat diktatörlük rejimi silahla ayaklanmaları sonlandırmayı denemiştir ve ülkede ölümle biten silahlı çatışmalar çıkmıştır. Çatışmalar çevre devletlere de tesir etmeye başlayınca bölge devletleri tehlike altına girmiştir. Ehli sünnet ve şianın anlaşmazlıkları hudutların aşılmasına ve mülteci akınının başlamasına sebep olmuştur (Orhan, 2013).

Genel olarak Suriye'deki ayaklanmaların sebeplerini incelendiğinde, olayların ilk olarak Tunus ardından da Mısır üzerinde etkili olarak bölgeye yayılmasıyla, Suriye'de çatışmalar hala devam etmektedir. Ayaklanmaların otuz senelik Hüsnü Mübarek yönetiminin yıkılması gibi olayların gerçekleşmesine sebep olurken, Dera'da doktor hanımların telefon ile görüşürken "Hüsnü Mübarek düşmüş, darısı bizim başımıza..." diyerek düşüncelerini ifade etmeleri sonucunda görüşmeleri telefon dinlemesine takılınca hükümet tarafından gözaltına alınarak kafaları kazıtılarak cezalandırılmışlardır. Doktorların on üç ve on iki yaşlarındaki yakınları olaya istinaden şehir duvarlarına "Halk, düzenin yıkılmasını istiyor." yazmışlardır. Çocukların öğrencisi olduğu okulun yönetimi çocukların yaptıklarını polise bildirdi ve çocuklar gözaltına alınarak işkence edilmiştir. Olayın duyulması sonucu Dera kabile başkanları çocukların serbest kalmasını istediler, ancak istekleri kabul edilmemiştir. Durumun neticesinde ayaklanmalar başlamıştır. Olaylar sırasında öldürülenler olması ayaklanmaları alevlendirmiştir ve olaylar şehrin dışına taşınca, diğer şehirlerde de ayaklanmalar başlamıştır. Olaylar Haleb'e, Şam'a, Lazkiye'ye, Banyas'a, Kamışlı'ya, Hama'ya ve Humus'a sıçramıştır. Bu şehir Dera'daki ayaklanmaları destekleyince ve sokaklara dökülünce, Esed rejimi tarafından silahlı müdahale gerçekleştirilmiştir.

Ülkede Esed'in devrilmesini amaçlayan bir isyan başlamıştır. Sebepleri Arap Baharının sebeplerine paralel olarak başlayan olaylarda binlerce vatandaş katledilmiş ve bölgeler bomba yağmuruna tutulmuştur. Suriye'de olayların hararetli bir şekilde devam etmesinin sebebi olan durumlar olayların küresel mecraaya taşınması ve farklı görüşlerin farklı bölgelerde toplanmasıdır. Bölge ve Batılı devletler Esed'in gitmesini istediler fakat İran, Çin ve Rusya'da Esed'e arka çıkmıştır. Adı geçen devletler taraflarını belli etmiş ve gerekli olduğunu düşündüklerinde fiilen olaylara dahil olmuşlardır. Esed yönetiminin 2013'te Guta'yı bombalaması ve kimyasal silah kullanması sonucu binden fazla kadın ve çocuk katledilmiştir. Suriye'de daha iyi yaşam koşulları isteyen halk, Beşşar Esed yönetimine ve rejime karşı protestolara başlamıştır. Esed'in protestolara karşı cevabı ise çok sert ve acımasız olmuştur. Ancak bu durum karşısında harekete geçen halk, kendi içlerinde sivil ordular kurmaya başlamıştır. Suriye'de 2011'de başlayan iç savaş hala dinmemiştir. Yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ülkede yaşamın, hayatta kalmanın zorlaşmasıyla birlikte birçok Suriyeli kendi ülkesinden kaçarak, başka ülkelere sığınmıştır. 4 milyon kadar Suriyeli dünyanın çeşitli yerlerine sığınmacı olarak yerleşmiştir. Sığınmacıların yaklaşık 2 milyonu Türkiye'ye geçmiştir. Avrupa'ya geçmeye çalışan Suriyeli sığınmacılar, Avrupa'da II. Dünya Savaşından beri yaşanan en büyük "Göçmen Krizi"ne sebep olmuşlardır. Birçok Avrupa ülkeleri belirli

sayıda mülteci kabul etme kararı verirken, bazı ülkeler ise, mültecileri ülkelerine almamak için direnmişlerdir. El Kaide'den 2014'te ayrılan IŞİD'in, Suriye ve Irak'ta örgütlenmesi ise, Suriye'deki Arap Baharını farklı bir boyuta taşımıştır. Öncesinde sadece Esed'in gitmesini isteyerek, Özgür Suriye Ordusuna destek veren Amerika, IŞİD tehdidiyle birlikte, politikasını genişletmiştir. Amerika'nın liderliğindeki koalisyon güçleri IŞİD'e saldırmaya başlamıştır. 30 Eylül'den itibaren ise Rusya, Suriye'deki IŞİD tehdidini bitirmeye yönelik hava saldırıları başlatacağını açıklamıştır ve gündem tamamıyla değişmiştir. Bu desteğin Suriye Devlet'inden gelmesi ile Rusya'nın yardımı yasal bir tabana oturmuştur. Koalisyon güçlerinin aylardır yapmadığını Rusya yaparak, IŞİD'e çok büyük zararlar vermiştir. Esed rejiminin devam etmesini destekleyen Rusya, batılı ülkelerin Esed'a karşı olan politikasını değiştirmesine yol açtı. Marjinal kuvvetler ülkede terör estirmeye devam ederken, Rusya ve batılı devletler, farklı politikalarını Suriye üzerinde devam ettirilmiştir. 2011'de çıkan iç savaş, Suriye'de hala bitmemiştir. Şu an birçok Suriyeli mülteci, farklı ülkelerde zor şartlar altında yaşamakta ve ülkesine dönmek isteseler de Suriye'de iç karışıklıklar hala devam etmektedir. Arap Baharının etkisi ile ülkelerde lider ve rejim değişikliklerinin yaşanması Suriye muhaliflerini de harekete geçirmiştir ve ülke çapında protestolar yaşanarak kamu mallarına zarar verilmiştir. Sadece protestolarla yetinilmeyip muhalifler silahlanarak isyan etmişlerdir. Günümüzde halen devam eden çatışma ve kargaşa ortamında muhalifler bazı şehirleri ele geçirmişlerdir. Çok büyük yıkımların ve göçlerin yaşandığı ülkede isyan bölgelerine askeri operasyonlar yapılmış ve binlerce sivil insan hayatını kaybetmiştir.

Tablo 7. Suriye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 8. Suriye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Suriye'nin İthalatı	Suriye'nin İhracatı	Fark
2005	7.897	6.449	-1.448
2006	11.488	10.919	-569
2007	14.655	11.545	-3.110
2008	18.104	14.380	-3.724
2009	15.442	9.693	-5.749
2010	17.561	11.352	-6.209
2011	18.207	8.201	-10.006
2012	8.640	2.287	-6.353
2013	6.431	1.500	-4.931
2014	6.946	1.115	-5.831
2015	5.564	855	-4.709
2016	4.864	819	-4.045
2017	6.267	798	-5.469
2018	6.828	735	-6.093
2019	5.723	708	-5.015

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 7 ve 8'de 2011'den sonra Suriye'nin ithalatı 13 milyar 343 milyon dolar ve ihracatı ise karışıklığın ve olayların sürekli devam ettiği Suriye'de 2008'den sonra 13 milyar 672 milyon dolar azalma gösterdiği görünmektedir. İthalattaki düşüş oranı %73,28 e ve ihracattaki düşüş oranı %95.07 şeklinde çok yüksek oranlara ulaşarak ihracat durma noktasına geldiği gibi Suriye'de olaylar hala devam etmektedir.

4.5. Bahreyn

Arap Baharın da Tunus üzerindeki olayların ve yönetiminin devrilmesi sonrası Mısır olayları neticesinde Bahreyn'in Ehli sünnet yönetimine karşı şia topluluklara ayaklanma için cesaret vermiştir. Sonrasında elektronik ortam üzerinde örgütlenmeye ve planlar yapmaya başlamışlardır.

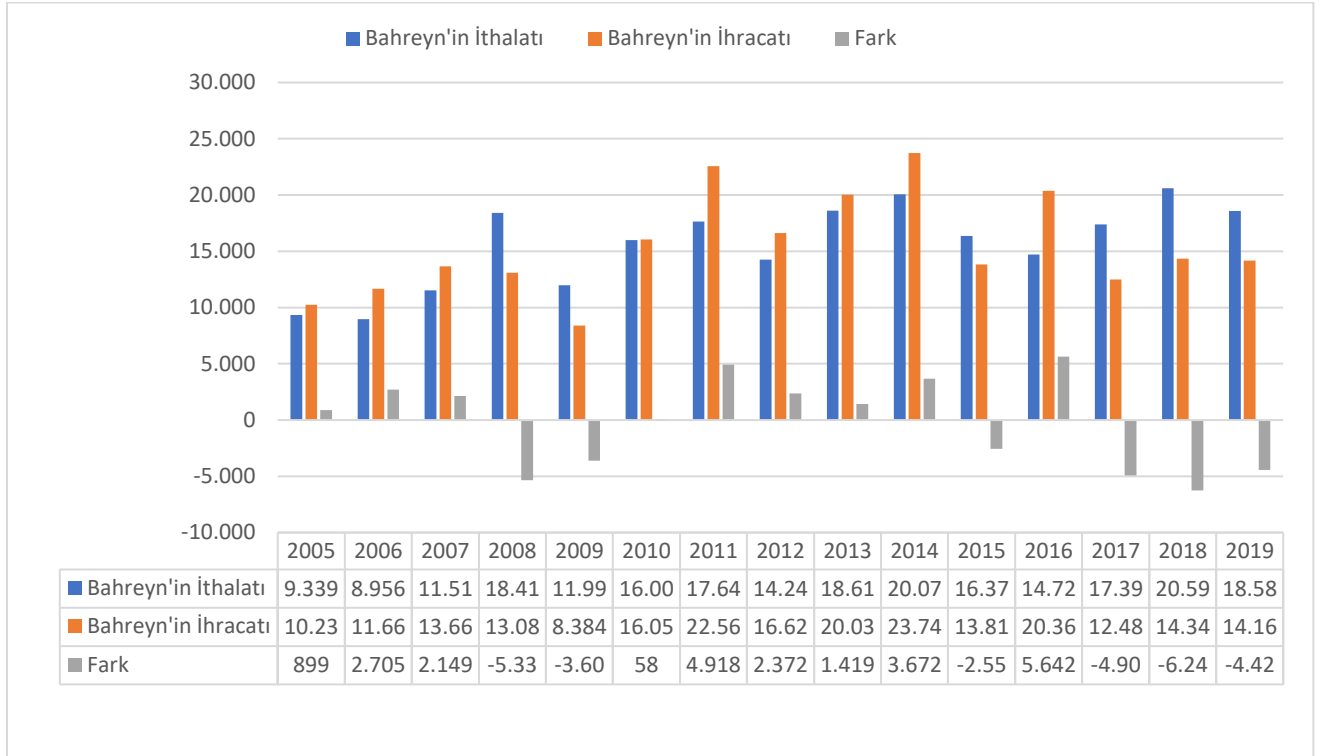
Planlamalar hızlıca "Devrim Gençliği" ismi ile Bahreyn'i iktidarı protesto etmeye davet etmiştir. Siyasetçilerinde desteği ile Şubat'tan 14 Mart'a kadarki süre zarfında ayaklanmalar başlamıştır, bölgesel olarak Sünni ile Şia gençlerinin aralarında kanlı olaylar olmaya başlamıştır. Ülkeye Batı ülkeleri ve ABD'den isyancıların isteklerini yerine getirmesi istendi ancak Bahreyn iktidarı sert müdahale ile olayları bitirmeyi denemiştir.

Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt ise dışarıdan aldıkları emirlerle 14 Mart günü yok denecek kadar az fakat basit bir protestoyu bastırabilecek kadar olan, destekli askeri güçleri ile Bahreyn'e girmiş ve dış müdahalelerle yerleştirilmiş yönetimin devrilmemesini sağlamıştır. Böylece dış güçler aynı soydan gelen ve aynı inançtaki insanlara birbirlerini öldürterek kayıp vermeden sömürme faaliyetlerine devam etmiştir. Ülkede 2011'de 20 kişi öldürülmüş 700'ünün hala hapiste olduğu 3000 kişi tutuklanmıştır. Bahreyn'de 2011'de özelleştirilen kaynaklar, artan işsizlik oranı, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi sorunlar protestoların başlamasındaki en büyük unsurlardır. Halk sosyal ağlar sayesinde planlayıp, birleşerek isyanı başlatmıştır. Başlayan ayaklanmada, ilk olarak İnci Meydanını ele geçiren halk, kararlılığını hükümete göstermiştir. Hükümeti se, bu eylemlere çok sert karşılık vermiştir. Eylemlerin ilk üç gününde yedi kişi hayatını kaybetmiştir.

Hükümetin bu sert ve acımasız saldırısı, ülke genelindeki birçok kişiyi etkileyerek, protestonun büyüyen, şiddetlenmesine sebep olmuştur. Eyleme Şia muhalefet, el-Vifak, işçiler ve memurlar da katılmışlardır. Laik sol örgüt Vaad eylemcilerin en büyük destekçisi olduğu sebebiyle, siyasetten men edilmiştir. 17 Mart 2011'de Laik sol örgüt Vaad'ın genel sekreterliğini yapan İbrahim Şerif tutuklanmıştır. Şerif bu eylemleri kışkırtan isimlerden biridir. Tam 4 yıl hapis yattıktan sonra, 19 Haziran 2015'te tekrar beraat etti. Fakat 10 Temmuz günü 2012 yılında öldürülen 16 yaşındaki Husam Al-Haddad anma töreninde, yaptığı konuşma ile gözler tekrar İbrahim Şerif'e çevrilmiştir. Yaptığı konuşmanın halkı kışkırtmak amacıyla olduğu söylenerek suçlanan Şerif, 12 Temmuz günü tekrar tutuklanmıştır. Onun ardından birçok gazeteci ve muhalif de tutuklanmıştır. Ülkedeki karışıklıklar ise, hala devam etmektedir.

Ayaklanmalar Arap Baharı nedeni ile 14 Şubat 2011 tarihinde başlamıştır. Olayların nedeni ülke vatandaşlarının adil yönetilmek ve hür olmayı istemeleridir. Devlet ayaklanmalara müdahalede bulunmuştur. Bölge ülkeleri Bahreyn'e destek için asker göndermiştir. Ayaklanma ve çatışmaların belirgin bir özelliğinin Sünni ve Şia arasında gerçekleşmesidir. Bahreyn'de çoğunlukla Suudi Arabistan ve İran vatandaşları yaşamaktadır (Paksoy vd. 2012).

Tablo 9. Bahreyn'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 10. Bahreyn'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Bahreyn'in İthalatı	Bahreyn'in İhracatı	Fark
2005	9.339	10.238	899
2006	8.956	11.661	2.705
2007	11.515	13.664	2.149
2008	18.414	13.082	-5.332
2009	11.993	8.384	-3.609
2010	16.001	16.059	58
2011	17.643	22.561	4.918
2012	14.249	16.621	2.372
2013	18.617	20.036	1.419
2014	20.073	23.745	3.672
2015	16.377	13.819	-2.558
2016	14.721	20.363	5.642
2017	17.390	12.485	-4.905
2018	20.591	14.347	-6.244
2019	18.589	14.167	-4.422

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 9 ve 10'da öncelikle 2009'da ve 2014'ten sonra Bahreyn'in ithalatı ve ihracatı çok büyük değişiklikler olmasa da verilerde bir dalgalanma görülmektedir. 2016'da Bahreyn'in ihracatında 11 milyar 260 milyon dolarlık bir düşüş olmuştur. İhracattaki azalma %47,42 oranında olmuştur.

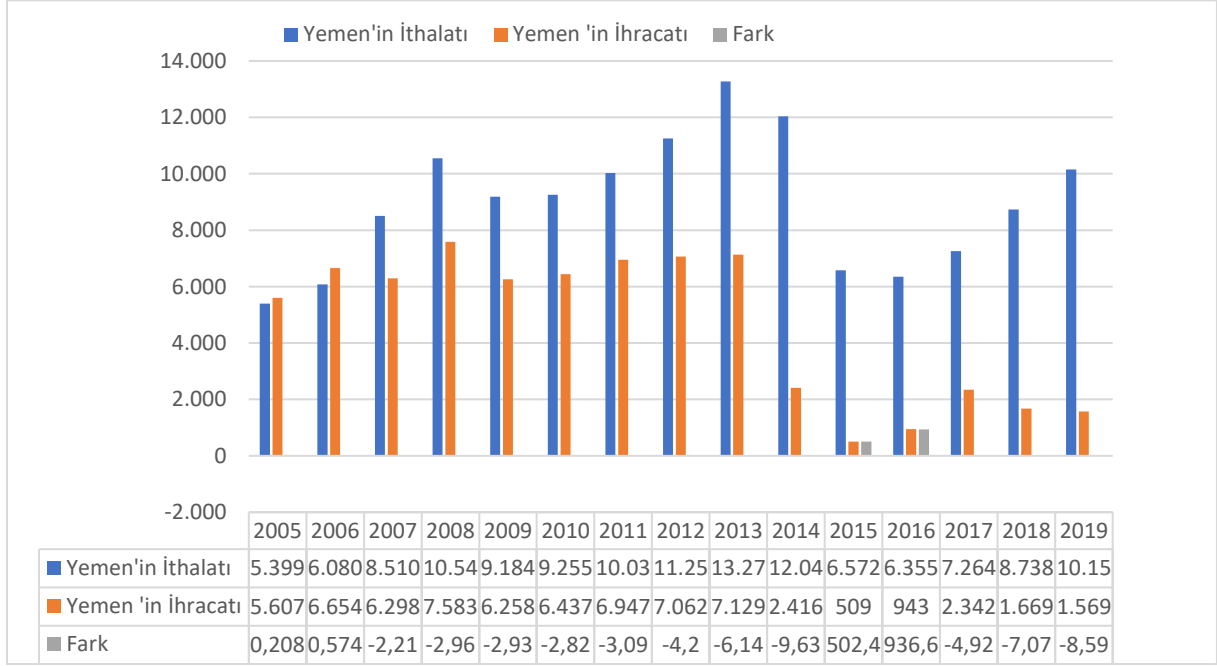
3.6. Yemen

Olayların Yemende ilk başlangıcı, 2003'te Ali Abdullah Salih bir konuşmasına istinaden Huti örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. Sonrasında 2010'da Arap Baharının başlaması ile olaylar alevlenmiş ardından bölge ülkelerinin de dahil olduğu 2015'te olaylar savaş halini almıştır. Ülkede 2011'de gerçekleşen ayaklanmalar Ali Abdullah Salih'in otuz üç senelik yönetimini devirmek içindir. Olaylar dönemselsel olarak kanlı çatışmalara hatta başkanın sarayına ateş açma seviyesine ulaşmıştır. Ayaklanmaların ardından 2011'de Ali Abdullah Salih'in görevden ayrılacağı açıklamasını yaparak, 23 Kasım 2011'de görevden ayrılmıştır. 2011'de ülkedeki fakirlik, işsizlik, yolsuzluk gibi nedenlerle, başkent Sana'da halk tarafından isyan başlatılmıştır. Arap baharının Yemen'i olumlu yönde etkilediğini söylenememektedir. İsyenların ardından Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih koltuğundan indirilerek, yerine yardımcısı olan Abdi Rabbuh Mansur Hadi, geçirilmiştir. 32 yıllık iktidarın devrilmesiyle başa geçen Mansur Hadi baharı getirmeyip, tersine iç karışıklıkları başlatmıştır.

Şiaların bir parçası olan Husilerin cumhurbaşkanlığı seçimlerine karşı çıkmasıyla, ülkeyi Arap kışına çevirecek dönem, iktidar ve Husiler arasında başladı. Husiler, 2015'te yeni iktidar olan Mansur Hadi'yi uyguladıkları baskılarla görevinden alıkoyulmuştur. Yemene karşı şiaların uygulamalarından ötürü Mansur Hadi'nin çağrısıyla, Körfez ülkeleri başta olmak üzere 10 ülke olaya el koymuştur. Arkasında İran güçlerinin bulunduğu Husiler'e, Suudi Arabistan önderliğinde başlatılan hava operasyonlarında ateş açılmıştır. Husilerin tarafından ele geçirilen başkent Sana, hava operasyonlarıyla bombalanmıştır. Husiler, ellerindeki silahlarla saldırılara karşı koymuştur. Fakat Husiler'e yapılan operasyonlarda Amerika ve mısır gibi ülkelerden destek alınmıştır. 100 kadar savaş uçağının kullanıldığı operasyonda, Suudi Arabistan sınıra 150 bin kadar asker yerleştirmiştir. 22 üyeye sahip olan Arap Birliği, Husilere karşı düzenlenen saldırılar sebebiyle toplantı düzenleyerek "Arap Ordusu" kurmaya karar verdi. Arap Ordusunun kurulma düşüncesinin 2014 yılına dayandığının Arap Birliği Genel Sekreteri Nebil- El Arabi tarafından ifade edilmesi ise, dikkat çeken en önemli husustur. Ortada hiçbir tehdit olmadan alınan ordu kurma kararı, akıllara soru işaretleri getirmektedir. Suudi Arabistan, ülkenin güneyindeki bütün iç ve dış uçuşları iptal etmiştir ve çatışmaların sürmesi sebebiyle büyük ticaret limanları kapatılmıştır. "Kararlılık Fırtınası" ismi verilerek gerçekleştirilen operasyonlarda ölen sivil sayıları kesin olarak bilinmemektedir ve Husiler'e karşı yapılan saldırılar kararlılıkla devam etmektedir.

Diğer Arap ülkelerinden olan Cezayir ve Ürdün'ün iktidarları ise, Arap baharının olumsuzluklarını önlemek amacıyla, halklarının isteklerine olumlu cevap vermiştir. Fakat bu iki ülke için de ileride Arap Baharının içinde olma ihtimali bulunmaktadır.

Tablo 11. Yemen'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 12. Yemen'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Yemen'in İthalatı	Yemen 'in İhracatı	Fark
2005	5.399	5.607	0,208
2006	6.080	6.654	0,574
2007	8.510	6.298	-2,212
2008	10.546	7.583	-2,963
2009	9.184	6.258	-2,926
2010	9.255	6.437	-2,818
2011	10.033	6.947	-3,086
2012	11.259	7.062	-4,197
2013	13.272	7.129	-6,143
2014	12.041	2.416	-9,625
2015	6.572	509	502,428
2016	6.355	943	936,645
2017	7.264	2.342	-4,922
2018	8.738	1.669	-7,069
2019	10.157	1.569	-8,588

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 11 ve 12'de görüldüğü gibi Yemen'in 2008 ve 2015 yılları arasında ihracatı 7 milyar 74 milyon dolar %93,28 oranında büyük bir düşüş yaşamıştır. İthalatı ise 6 milyar 917 milyon dolar %52,11 oranında büyük bir düşüş görülmektedir. Arap Baharının etkilediği ve iktidar değiştirdiği bir diğer ülke de Yemen'dir. Tunus ve Mısır'da yaşanan olaylar Yemen halkında da karşılık bulmuş ve çok büyük kalabalıklar halinde protesto gösterilerine başlanmıştır. Ülke çapında bazı silahlı gruplar işi ileriye götürüp çatışma seviyesine ulaştırmıştır. Yemen Aşiretler İttifakı adında bir oluşum meydana gelmiştir ve bazı kasaba ve semtleri ele geçirmiştir. Bu durum diğer ayrılıkçı grupları da harekete geçirerek ülke kaos ortamına sürüklenmiştir. Olaylar neticesinde iktidardan bazı vekiller istifa etmiş ve devlet başkanı Ali Abdullah Salih dokunulmazlık verilmesi şartı ile istifa etmiştir.

4.7. Arap Bahar'ından Küçük Çapta Etkilenen Ülkeler

Arap Baharının şiddetli yaşandığı bölge ülkelerinde çıkan olaylar, bölgedeki diğer ülkelere az da olsa tesir etmiş küçük çaplı olaylar olmuştur. Aşağıda çevresindeki ülkelere olan olaylardan etkilenen diğer ülkelere bahsedilecektir. İthalat ve ihracat rakamları da aşağıdaki bölümlerde incelenmektedir.

4.7.1. Ürdün

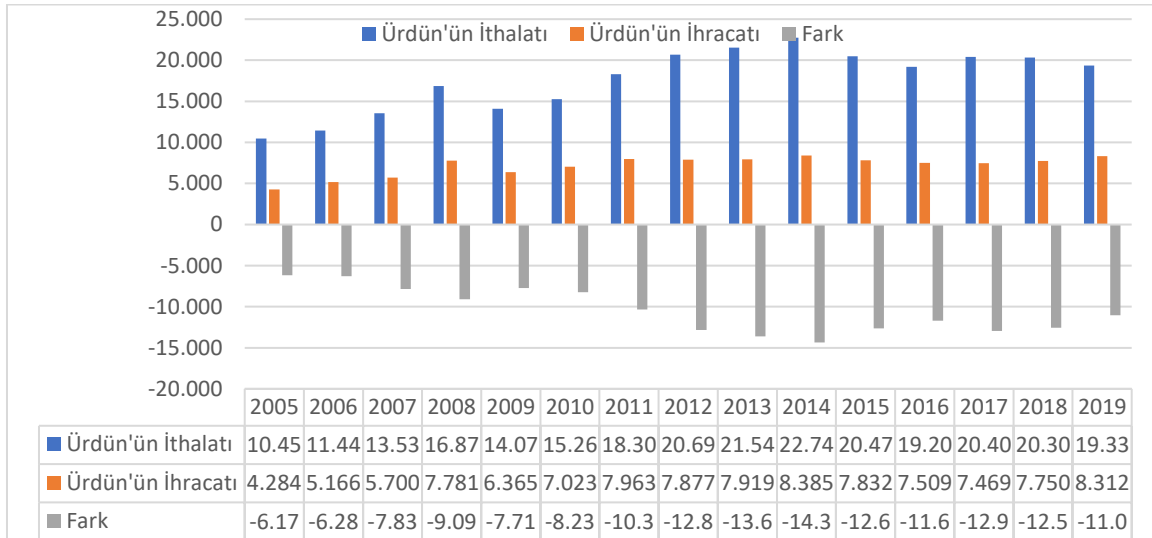
Ürdün'de de ayaklanmalar, Ocak 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. Maddi imkansızlıklar Ürdün'de olaylara sebep olurken yönetimle ilgili değişikliklerin beklentisi ortaya çıkmıştır. Beklentiler her zaman dile getirilse de ilk defa sesler bu kadar yükselmiştir. Kabile üyeleri, sağ ile sol görüşlülerin devrim olması amacı ile birlikte hareket etmesi ülkede çok güncel bir meseledir. Olayların ardından başkanların artarda görevden ayrılmaları ayaklanmalar dinmeyip, gözler aslında yönetimi elinde bulunduran Kral Hüseyin yönüne dönmüştür.

Tablo 13. Ürdün'ün Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Ürdün'ün İthalatı	Ürdün'ün İhracatı	Fark
2005	10.454	4.284	-6.170
2006	11.446	5.166	-6.280
2007	13.531	5.700	-7.831
2008	16.871	7.781	-9.090
2009	14.075	6.365	-7.710
2010	15.262	7.023	-8.239
2011	18.301	7.963	-10.338
2012	20.691	7.877	-12.814
2013	21.549	7.919	-13.630
2014	22.740	8.385	-14.355
2015	20.474	7.832	-12.642
2016	19.207	7.509	-11.698
2017	20.407	7.469	-12.938
2018	20.309	7.750	-12.559
2019	19.336	8.312	-11.024

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 14. Ürdün'ün Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

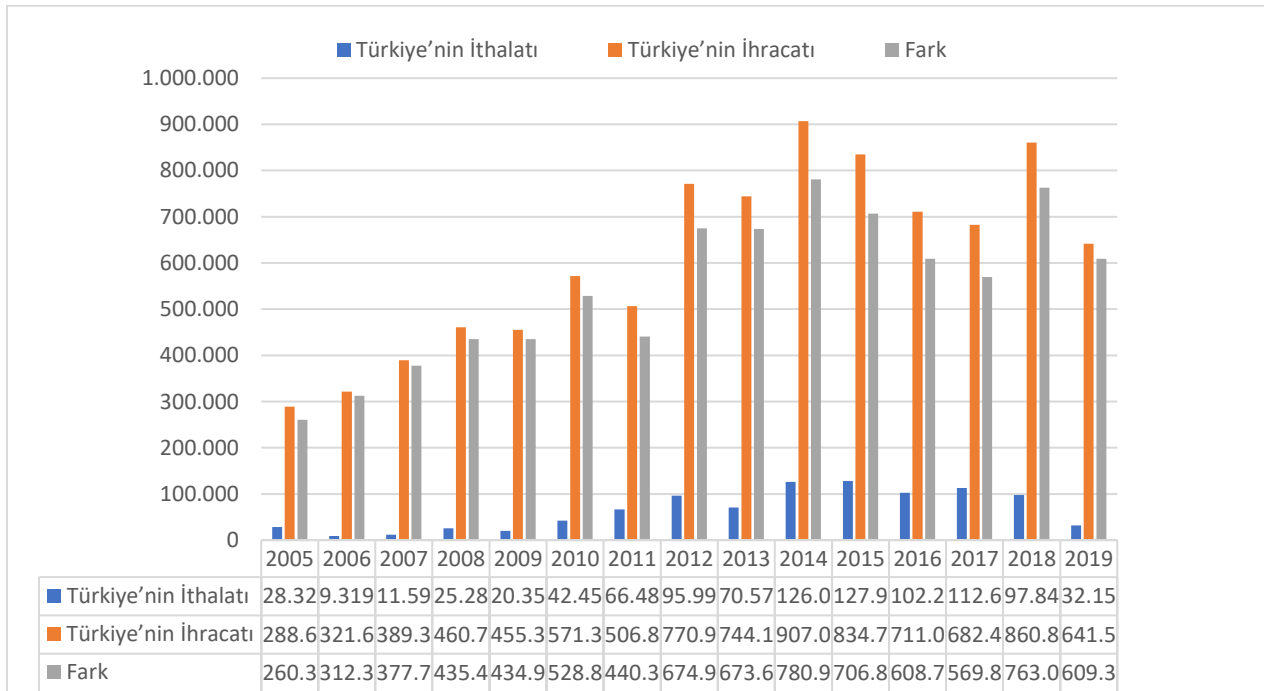
Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 13 ve 14'de 2011'de başlayan ayaklanmalara rağmen Ürdün'ün dünya ile ithalatı ve ihracatın 'da küçük dalgalanmalar haricinde büyük bir değişim olmamıştır.

Tablo 15. Türkiye ve Ürdün Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	28.321	288.648	260.327
2006	9.319	321.661	312.342
2007	11.597	389.305	377.708
2008	25.289	460.738	435.449
2009	20.354	455.352	434.998
2010	42.450	571.334	528.884
2011	66.480	506.839	440.359
2012	95.996	770.982	674.986
2013	70.573	744.193	673.620
2014	126.068	907.021	780.953
2015	127.919	834.760	706.841
2016	102.259	711.037	608.778
2017	112.644	682.477	569.833
2018	97.848	860.870	763.022
2019	32.154	641.525	609.371

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 16. Türkiye ve Ürdün Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 15 ve 16'da ayaklanmaların Ürdün 'de 2011'de başlamasına rağmen Türkiye'ye ihracatı küçük dalgalanmalar yaşamıştır. Fakat Ürdün 'ün Türkiye 'den ithalatı 2014 ve 2017 yılları arasında 224 milyon 544 bin dolar düşüş göstermiştir. 2014 ve 2017 yılları arasında %24,75 oranında bir düşüş görülmektedir.

4.7.2. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan'da sadece ülkenin doğusunda bulunan Şialar tarafından Arap Baharının verdiği cesaret ile birkaç ayaklanma yaşanmıştır. Suudi Arabistan olayları yatıştırmak amacı ile birkaç yeniliğe yönelmiştir. Ülke vatandaşları 2003'te şehir belediyelerinin yarısının seçimi için rey kullanmıştır. 2005'te yapılan bölgesel seçimde yirmi bir ve üzeri yaş ile erkek olmak şartlarını taşıyan kimselerce rey kullanılmıştır, kadın vatandaşlar rey vermemiştir. Bir dahaki seçimlerin 2009'da yapılacağı söylene de 2011 tarihinde yapılmıştır.

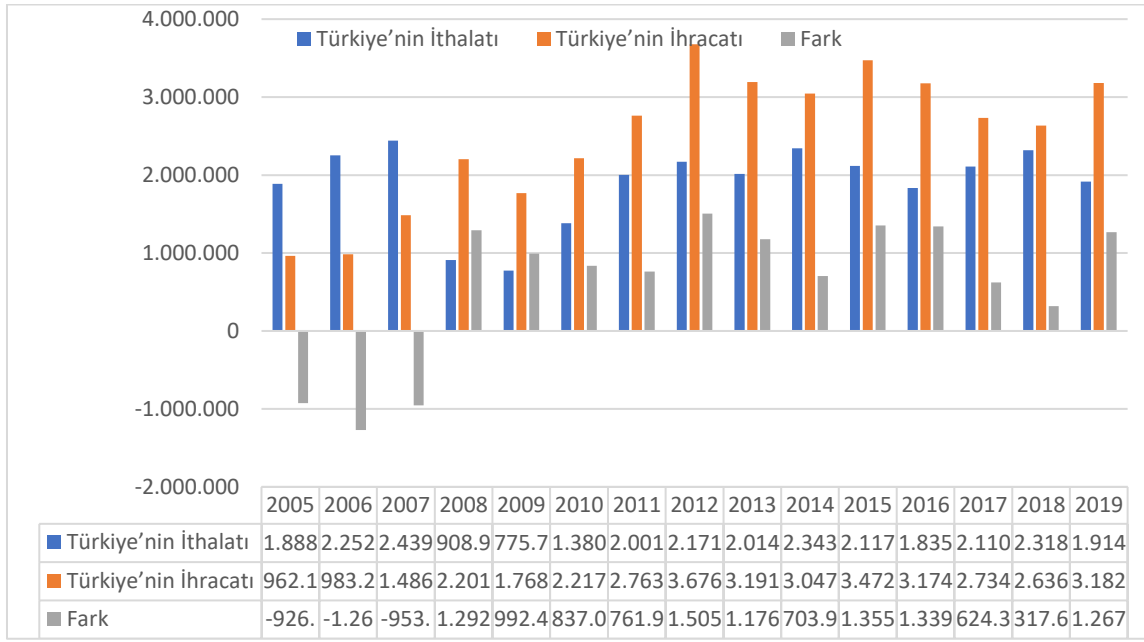
Literatürde bu şekilde belirtilmiş olsa da olayların olduğu dönemde Suudi Arabistan'da bulunuyorduk. 200 kadar kişinin ayaklandığı ve yönetimin hepsini öldürdüğü dedikoduları ve resimleri da halk arasında yayılmıştı. Kaynaklar ortadan kaldırıldığı için ispatlanamaz bir durumdur.

Tablo 17. Türkiye ve Suudi Arabistan Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	1.888.784	962.156	-926.628
2006	2.252.139	983.227	-1.268.912
2007	2.439.988	1.486.918	-953.070
2008	908.917	2.201.875	1.292.958
2009	775.784	1.768.216	992.432
2010	1.380.601	2.217.646	837.045
2011	2.001.529	2.763.476	761.947
2012	2.171.043	3.676.612	1.505.569
2013	2.014.870	3.191.482	1.176.612
2014	2.343.144	3.047.134	703.990
2015	2.117.220	3.472.634	1.355.414
2016	1.835.230	3.174.965	1.339.735
2017	2.110.161	2.734.522	624.361
2018	2.318.411	2.636.039	317.628
2019	1.914.364	3.182.185	1.267.821

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

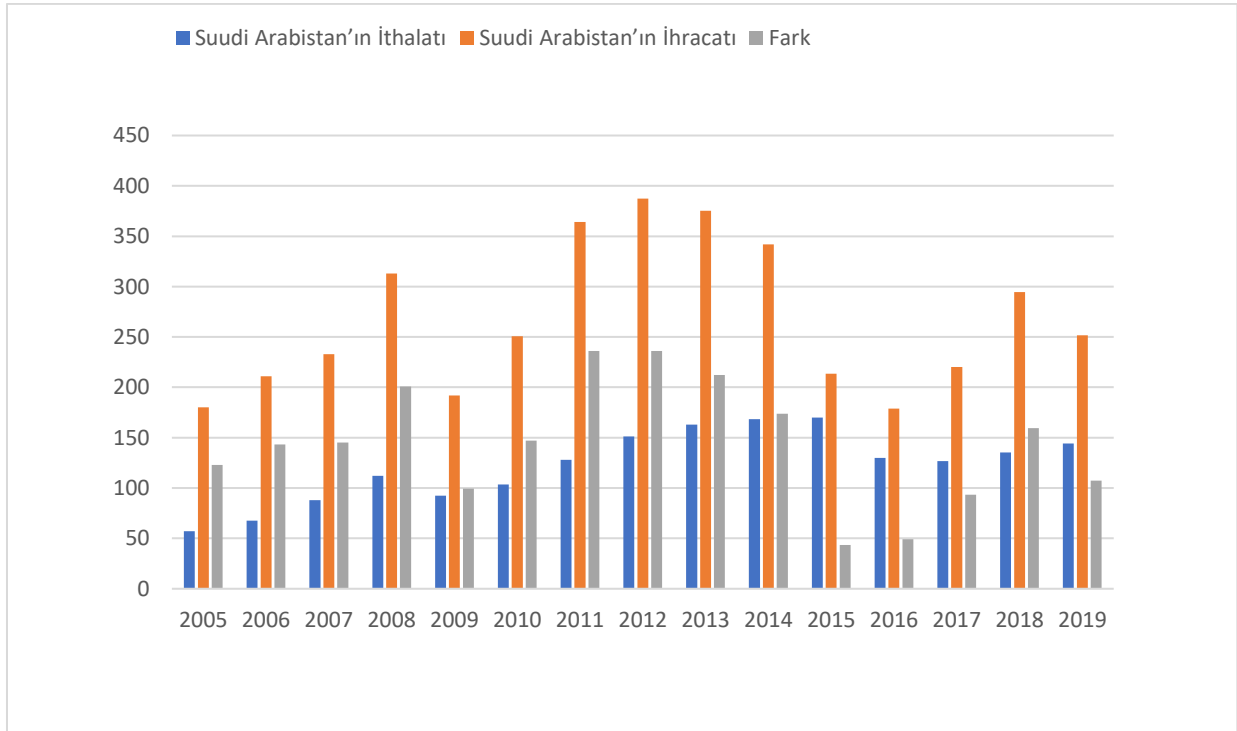
Tablo 18. Türkiye ve Suudi Arabistan Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 17 ve 18’de Arap Baharı olaylarının Suudi Arabistan ile yapılan dış ticaretin üzerinde bir tesiri bulunmadığı gözlemlenmektedir. Nedeni ise Suudi Arabistan’da küçük çaplı birkaç protesto hariç ayaklanma olmamasıdır.

Tablo 19. Suudi Arabistan’ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 20. Suudi Arabistan'ın Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Suudi Arabistan'ın İthalatı	Suudi Arabistan'ın İhracatı	Fark
2005	57,232	180,277	123,045
2006	67,681	210,823	143,142
2007	87,816	232,855	145,039
2008	112,273	312,999	200,726
2009	92,457	191,81	99,353
2010	103,621	250,577	146,956
2011	127,962	364,139	236,177
2012	151,26	387,373	236,113
2013	163,013	375,36	212,347
2014	168,239	341,947	173,708
2015	169,967	213,376	43,409
2016	129,795	178,874	49,079
2017	126,758	220,068	93,31
2018	135,211	294,535	159,324
2019	144,334	251,8	107,466

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Kuzey Afrika bölgesinde bulunan devletlerin yönetimleri, ülkelerini dikta ile demokrasiden uzak tutmak için çabalyorlar. Orta Doğu'da ise bir bakımdan para dağıtarak halklarını sustururlar, bizzat kendim Arap Baharı döneminde Suudi Arabistan'da hiç çalışmasa bile ülkenin vatandaşı olması şartı ile kişi başı 2000 riyal maaş bağlamış ve 5 milyon riyal yatırım için para verip sadece 2,5 milyon riyali geri almayı talep edeceğini belirttiğini orada olduğum dönemde öğrendim. Kuzey Afrika ülkeleri için belirttiğimiz durumlar nedeniyle bölgedeki ayaklanmalar çok daha şiddetli ve çok kötü sonuçlara sebep olurken maddi imkân sağlayan Suudi Arabistan gibi ülkelerde ayaklanmaların az olduğu ve çabuk sona erdiği söylenilebilir.

3.7.3. Cezayir

Cezayir, Tunus'un ardından ayaklanmaların ilk görüldüğü ülke olma özelliğini taşımaktadır. Ülkede yönetim devrilmemiştir fakat halk taleplerine karşılık bulmuş ülkede iyileştirmeler olmuştur. Ülke vatandaşının istekleri tüketim ürünlerindeki fiyat artışının durması, istihdam sağlanacak alanlar oluşturulması ve yaşam alanlarının düzenlenmesi şeklinde refah maksatlı olması nedeni ile olaylar alevlenmeden bitmiştir. Ayaklanmalardan on dört gün geçtiğinde Başkan Abdülaziz Buteflika 1992 tarihi itibari ile alınan sıkı yönetim kararının durdurulduğunu belirtmiştir. Anayasa değişikliği için Nisan 2011 tarihinde bir komisyon oluşturuldu konu ile alakalı taraflar bir araya getirilerek konu istişare edilmiştir.

Müzakereler bittiği otuz günün sonunda Ocak 2012 tarihinde Medya, Dernekler ve Siyasi partiler yasaları yürürlüğe girdi. Yeniliklere ek olarak ihracatın neredeyse tamamını kapsayan hidrokarbondan kazanılan getiri toplumsal iyileştirmelerde sarf edilmiştir. Besin tedariki, ücret düzenlemeleri, istihdam sağlanması, inovasyona destek olunması ve şehir düzenlemelerinin yapılmasıyla halkın talepleri karşılanmaya çalışılmıştır. İsyen dalgası bir anlamda kartopu etkisi şeklinde ilerleyerek aynı ay içerisinde Cezayir, Ocak ayında ise Lübnan, Ürdün, Moritanya, Sudan, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Cibuti, Fas'ta etkisini göstermiştir. Şubat ayına gelindiğinde ise Irak, Bahreyn, İran, Libya, Kuveyt ve Batı Sahra'yı da içine alarak geniş bir alana yayılmıştır.

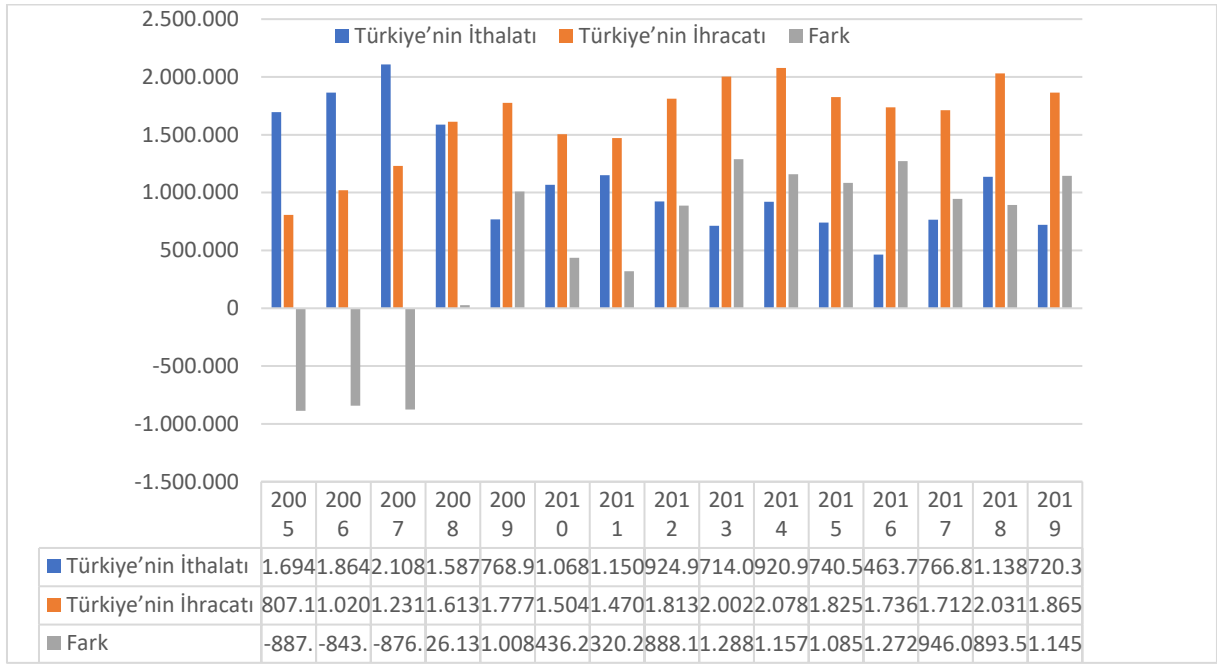
Tablo 21. Türkiye ve Cezayir Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	1.694.989	807.138	-887.851
2006	1.864.526	1.020.696	-843.830
2007	2.108.491	1.231.725	-876.766
2008	1.587.506	1.613.644	26.138
2009	768.995	1.777.198	1.008.203
2010	1.068.380	1.504.590	436.210
2011	1.150.325	1.470.547	320.222
2012	924.934	1.813.037	888.103
2013	714.092	2.002.689	1.288.597
2014	920.989	2.078.889	1.157.900
2015	740.547	1.825.988	1.085.441
2016	463.775	1.736.663	1.272.888
2017	766.803	1.712.901	946.098
2018	1.138.064	2.031.583	893.519
2019	720.309	1.865.955	1.145.646

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

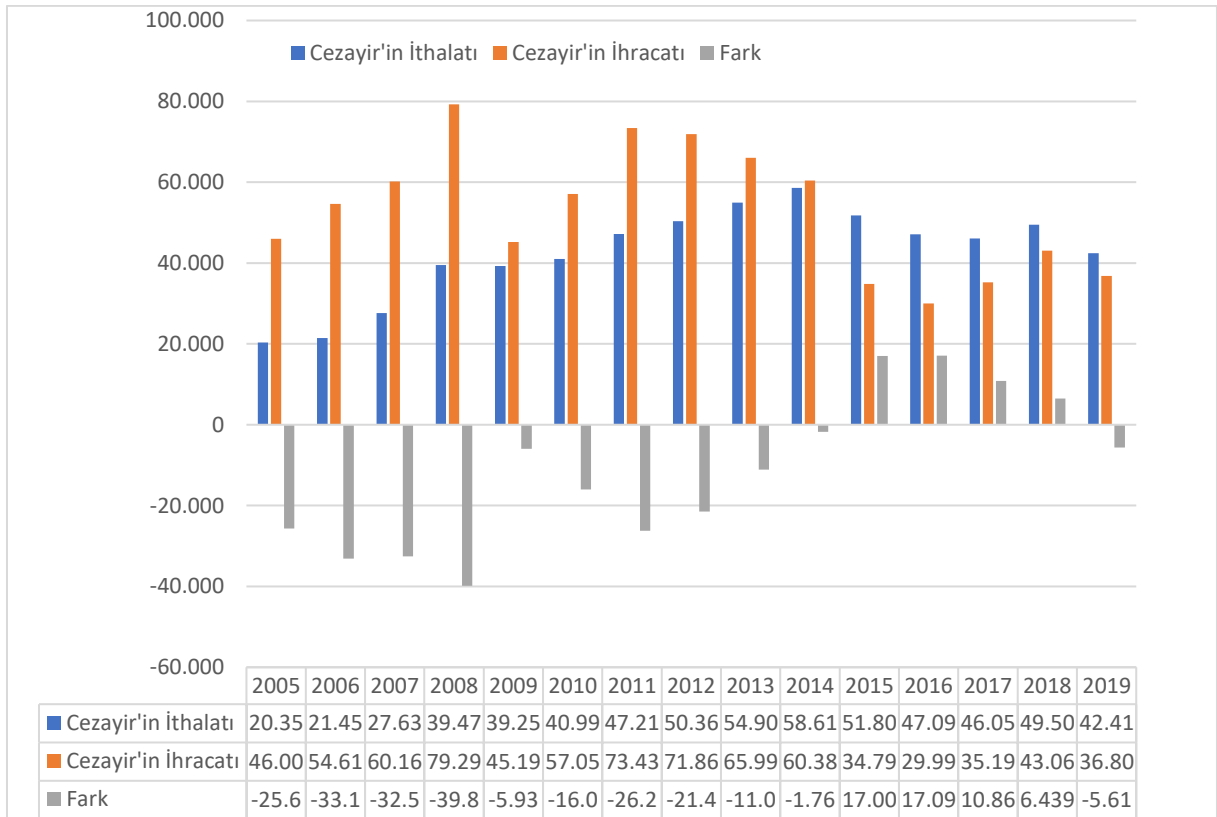
Tablo 21 ve 22'de Cezayir'in Türkiye'den ihracatı ve ithalatı ayaklanmaların Tunus'tan sonra başlayan ülke olmasına rağmen ekonomik verilerinde küçük dalgalanmalar görülmektedir. 2014 ve 2017 yılları arasında Cezayir'in Türkiye'den ithalatında 366 milyon dolarlık bir düşüş görülmektedir. İhracatında ise 457 milyon dolarlık bir düşüş görünmektedir. Rakamlar küçük olmasına rağmen azalma oranları Cezayir'in ithalatı %17.61 ihracatı ise %49.67 olduğu görülmektedir.

Tablo 22. Türkiye ve Cezayir Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 23. Cezayir'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 24. Cezayir'in Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Cezayir'in İthalatı	Cezayir'in İhracatı	Fark
2005	20.356	46.001	-25.645
2006	21.455	54.612	-33.157
2007	27.631	60.163	-32.532
2008	39.474	79.297	-39.823
2009	39.258	45.193	-5.935
2010	40.999	57.050	-16.051
2011	47.219	73.436	-26.217
2012	50.369	71.865	-21.496
2013	54.909	65.998	-11.089
2014	58.618	60.387	-1.769
2015	51.803	34.795	17.008
2016	47.090	29.992	17.098
2017	46.053	35.191	10.862
2018	49.508	43.069	6.439
2019	42.413	36.803	-5.610

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 23 ve 24'de Cezayir'in ihracatında 2008 ve 2016 yılları arasındaki düşüş 49 milyar 305 milyon dolardır. Cezayir'in ithalatında ise 2014 ve 2019 yılları 16 milyar 205 milyon dolarlık düşüş görülmektedir. İhracattaki düşüş %62,17 oranında ithalatta ise %27,64 oranında büyük bir düşüş görülmektedir.

5. ARAP BAHARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türkiye, Arap ülkelerine olan yakınlığı ile yüzyıllara yayılan güçlü tarihi ve kültürel bağlara sahip bir ülkedir. Arap ülkelerinde incelenen ve gözlemlenen bir ülkedir. Türkiye'nin diğer ülkelerle güçlü ilişkisi, bölgede son birkaç yılda ekonomik bağları ve Arapların Türk deneyimine olan ilgisini daha da güçlendirmiştir. 2008 sonu ve 2009 dünya resesyonu dışında, Türkiye'nin son trend büyüme oranı yüzde 7 ile 8 aralığında, dünya çapında en iyi performans gösterenler arasındadır. Türk ekonomisinin temel bir özelliği, dış dünya ve küresel piyasalarla güçlü bir ilişki kurmasıdır. Daha hızlı verimlilik artışı, ölçek ekonomileri, teknolojik özümseme ve ürün çeşitlendirmesine bağlıdır. Öncelikle 1980'lerin başında Türkiye, yüzde 5 civarında bir ihracat- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla GSYİH oranıyla, sıkı şekilde korunan ve kapalı bir ekonomidir. O zaman daha ihracata dayalı bir strateji benimsemiştir ve o zamandan beri ihracat GSYH'nin yüzde 20-25'ine tırmanmıştır.

Üyelik 1996 yılında Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği taahhüdü ile Türkiye açık bir ekonomiye, en azından sanayi sektöründe ulaşmıştır. İlginçtir ihracata destek ticaretin serbestleştirilmesinden önce gelmiştir. Çeşitli teşvik politikaları 1980'lerde iyi bir ihracat performansına ve aynı zamanda nihayetinde güçlü korumacı çıkar gruplarını etkisiz hale getiren yerel bir "ihracat lobisinin" ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birçok endüstri kendilerini neredeyse tamamen kapalı olmaktan çıkartmış yerel olarak net bir dünya pazarına odaklanmıştır. Otomotiv endüstrisi buna güzel bir örnek olmuştur bir dönüşüm ve şu anda bölgede ve dünyada oldukça rekabetçidir. Türkiye dışa dönük bir strateji uygularken, yapısal bir Hollanda hastalığı ile uğraşmak zorunda olmadığı için şanslıdır. Doğal kaynak ihracatının olmaması nedeniyle sorunlu ama yaptığı olumsuz makroekonomik gelişmelere karşı savunmasız hale gelmiştir.

Dünya ekonomisinde başarılı bir şekilde desteklenmediği için ulusal tasarruf oranı yüksek ticaret reformları akımı buna göre ödemeler dengesi hesabı büyük açıklar vermektedir. Türkiye ekonomisini ani sermaye akışının tersine çevrilmesi ile Türk deneyimi ve diğer birçok deneyim yükselen ekonomiler, dünya piyasalarıyla güçlü bir ilişkiden önemli kazanımlar elde edildiğini öne sürmektedir. Güvenilirliğini tesis eden uluslararası anlaşmalar ihracata yönelik uzun vadeli politika taahhüdü aynı anda uzun vadeli sermaye girişlerini teşvik etmek içindir. Fakat bunlar en iyi ne zaman çalışır sağlam bir ulusal makroekonomik politika çerçevesi, bir vergi sistemi ve makro ihtiyati mali düzenlemelerle desteklenir ulusal tasarrufları teşvik eden, düşük cari açık veren ve bu şekilde yönetilen rekabetçi bir döviz kuru sıcak paranın yol açtığı aşırı takdirden kaçınmak içindir (Amin, 2012).

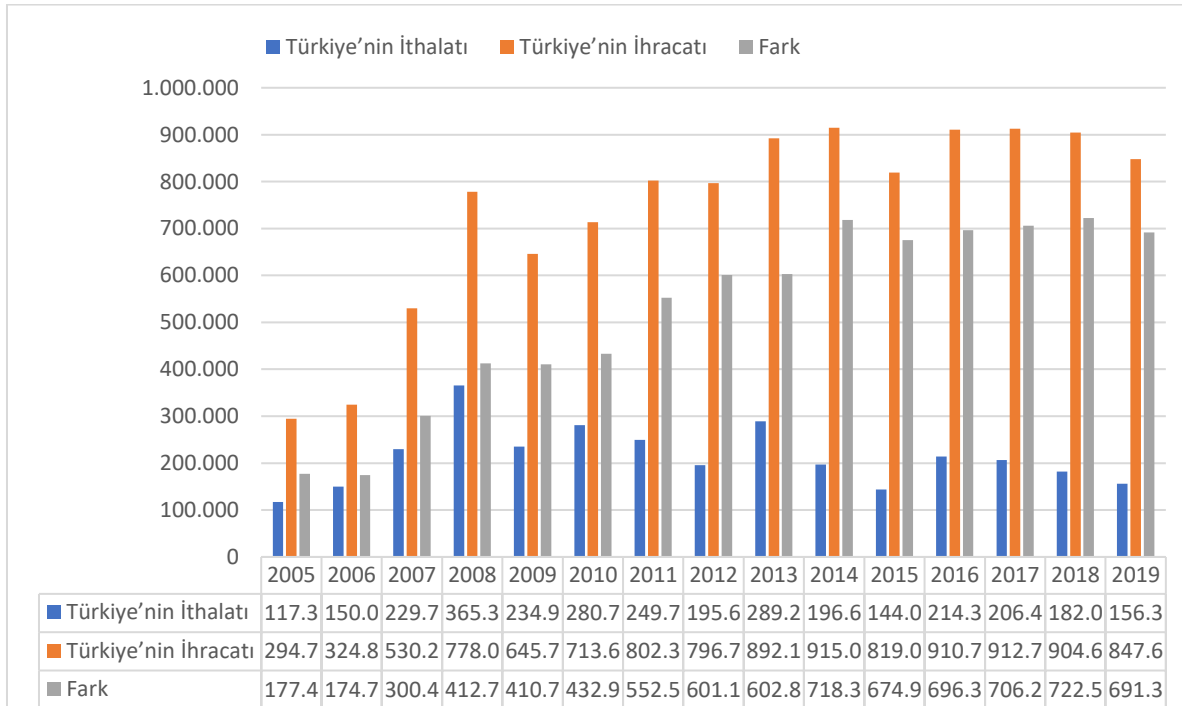
5.1. Türkiye – Tunus İthalat ve İhracat verileri

Tunus, ayaklanmaların ilk alevlendiği yer olmasına rağmen, Arap Baharını Suriye'den, Mısır'dan ve Libya'dan daha hafif atlattır. Tunus, demokratikleşme ve ekonominin iyiye gitmesi sürecine Devlet Başkanı Ülke Zeynel Abidin Bin Ali görevden ayrılır ayrılmaz başlamıştır. Ülkenin ekonomik hareketlenmeleri turistik alanda, tarımda, konfeksiyonda, sanayi ve yer altı kaynaklarının ihracatındaki verimliliğe bağlıdır.

Tablo 25. Türkiye ve Tunus Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	117.372	294.785	177.413
2006	150.094	324.893	174.799
2007	229.788	530.277	300.489
2008	365.381	778.098	412.717
2009	234.980	645.767	410.787
2010	280.720	713.632	432.912
2011	249.790	802.302	552.512
2012	195.624	796.738	601.114
2013	289.268	892.157	602.889
2014	196.697	915.041	718.344
2015	144.077	819.061	674.984
2016	214.382	910.720	696.338
2017	206.466	912.703	706.237
2018	182.080	904.663	722.583
2019	156.327	847.641	691.314

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 26. Türkiye ve Tunus Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Türkiye'nin, Tunus'la ithalat ve ihracat verileri incelendiğinde Tablo 25 ve 26'dan da anlaşıldığı gibi Türkiye için pozitif yönde hareketlenmeler gözlenmektedir. Türkiye'nin 2016'da Tunus üzerine ihracat verileri incelendiğinde yıllık 713 milyar dolarlık bir rakam karşımıza çıkıyor ithalatımız ise 280 milyar dolardır.

İhraç ettiğimiz ürünlerin büyük kısmını oluşturan ürün sınıfları araçlar, savunma sistemleri ve elektronik eşya üzerinedir. İki ülkenin de karşılıklı olarak yaptıkları yatırımlar olabildiğince fazladır. Tunuslu yüze yakın şirketin Türkiye’de 500 milyon dolara yakın yatırımı vardır.

5.2. Türkiye – Mısır İthalat ve İhracat verileri

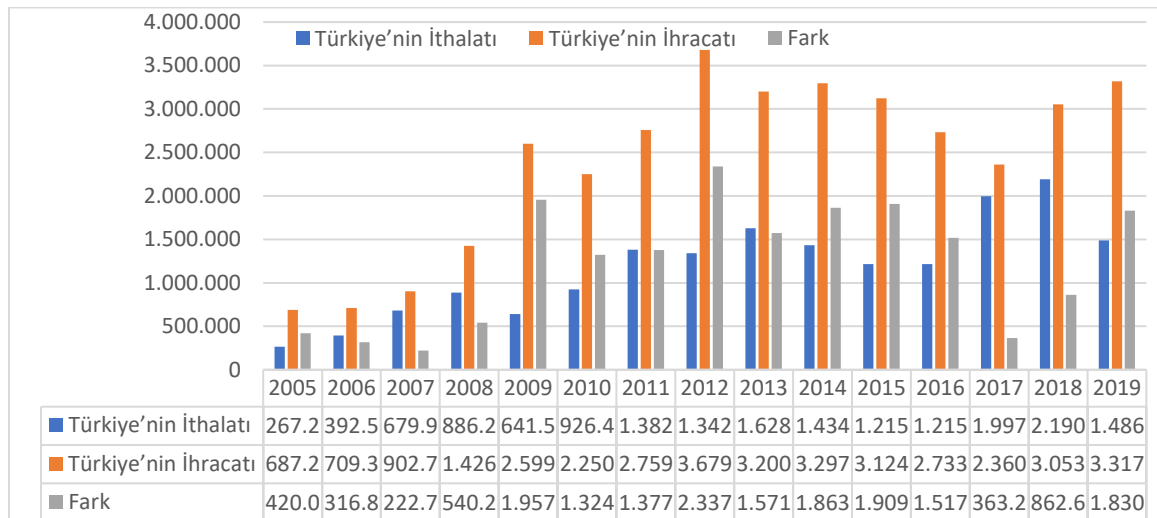
Türkiye’nin mısırdan ithal ettiği ürün ihracatına göre daha azdır, fakat birçok sebep sonucu kültür, inanç, mesafe ve kalite gibi ihracat rakamları azımsanmayacak kadar fazladır.

Tablo 27. Türkiye ve Mısır Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye’nin İthalatı	Türkiye’nin İhracatı	Fark
2005	267.246	687.299	420.053
2006	392.524	709.353	316.829
2007	679.932	902.703	222.771
2008	886.237	1.426.450	540.213
2009	641.552	2.599.030	1.957.478
2010	926.476	2.250.577	1.324.101
2011	1.382.216	2.759.311	1.377.095
2012	1.342.051	3.679.195	2.337.144
2013	1.628.868	3.200.362	1.571.494
2014	1.434.472	3.297.538	1.863.066
2015	1.215.905	3.124.968	1.909.063
2016	1.215.905	2.733.143	1.517.238
2017	1.997.503	2.360.734	363.231
2018	2.190.937	3.053.571	862.634
2019	1.486.586	3.317.060	1.830.474

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 28. Türkiye ve Mısır Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Türkiye'nin Mısır'a ihracatında 2012 ve 2013 yılları arasında 479 milyon dolarlık bir azalma olduğu Tabloda görülmektedir azalma ilerleyen senelerde de devam etmiştir. İki ülke arasında ağırlıklı sanayide kullanılan polimer, tekstil, demir ve çelik gibi ürünlerdir.

5.3. Türkiye –Libya İthalat ve İhracat verileri

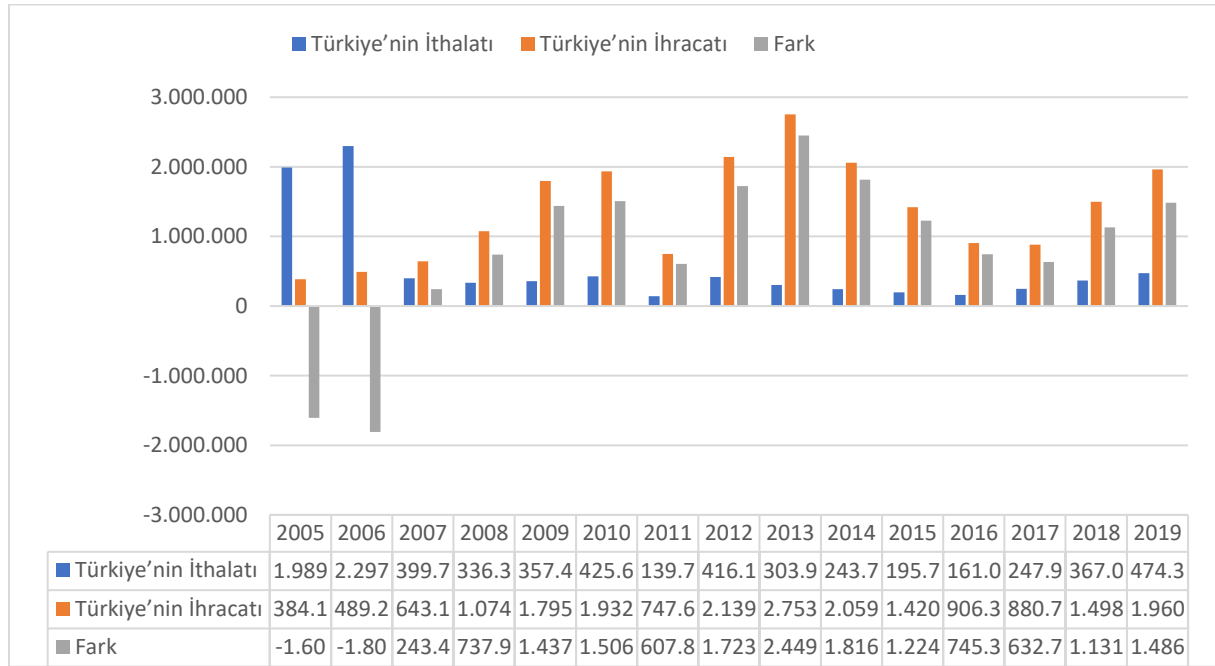
Orta Doğu kültürüne sahip bir ülke olan Libya'da aşiretler çok etkin rol oynar ve hükümete ciddi şekilde müdahale edebilir. Orta Doğu'nun en kıymetli yer altı kaynaklarını elinde bulunduran ülkesidir. Batı ülkelerinin bu nedenle Libya'ya ilgisi vardır. Afrika ve İtalya yakın olması küresel bağlamda değerli bir konumdadır. Nitelikli bir ülke olması değerli olduğu kadar tehlikelide bir durum olduğunu yukarıda belirtmiştik.

Tablo 29. Türkiye ve Libya Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	1.989.269	384.167	-1.605.102
2006	2.297.351	489.261	-1.808.090
2007	399.720	643.150	243.430
2008	336.325	1.074.288	737.963
2009	357.417	1.795.117	1.437.700
2010	425.652	1.932.370	1.506.718
2011	139.763	747.629	607.866
2012	416.152	2.139.440	1.723.288
2013	303.957	2.753.096	2.449.139
2014	243.756	2.059.898	1.816.142
2015	195.796	1.420.062	1.224.266
2016	161.021	906.392	745.371
2017	247.965	880.729	632.764
2018	367.010	1.498.326	1.131.316
2019	474.329	1.960.500	1.486.171

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 30. Türkiye ve Libya Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Ülkemizin Libya'ya ihracatı 2008 yılından itibaren süratle yükselmeye başlamıştır, fakat 2011 yılında Libya'da başlayan ayaklanmalar sonucunda yüzde altmıştan fazla düşüş yaşamıştır. Hızlı toparlanan ihracat rakamlarımız 2012'de neredeyse iki katına ulaşmıştır. Yükseliş ilerleyen yıllarda da sürmüştür 2013'te 2,753 milyon dolara ulaşmıştır. Ayaklanmaların çok şiddetli geçtiği 2011 döneminde iki ülkenin ithalat ve ihracatı azami seviyeyi görmüştür. Sonrasında 2012'de, tekrar yükselmeye başlayan ticaret yükselerek devam etmiştir. Hususi bir durum olarak yapı şirketleri Libya'da çalışmaya devam edememiş eski işlerinin karşılığı olan bedelleri bile alamamışlardır. Alınamayan meblağın 1,5 milyar doları bulunduğu belirtilmiştir.

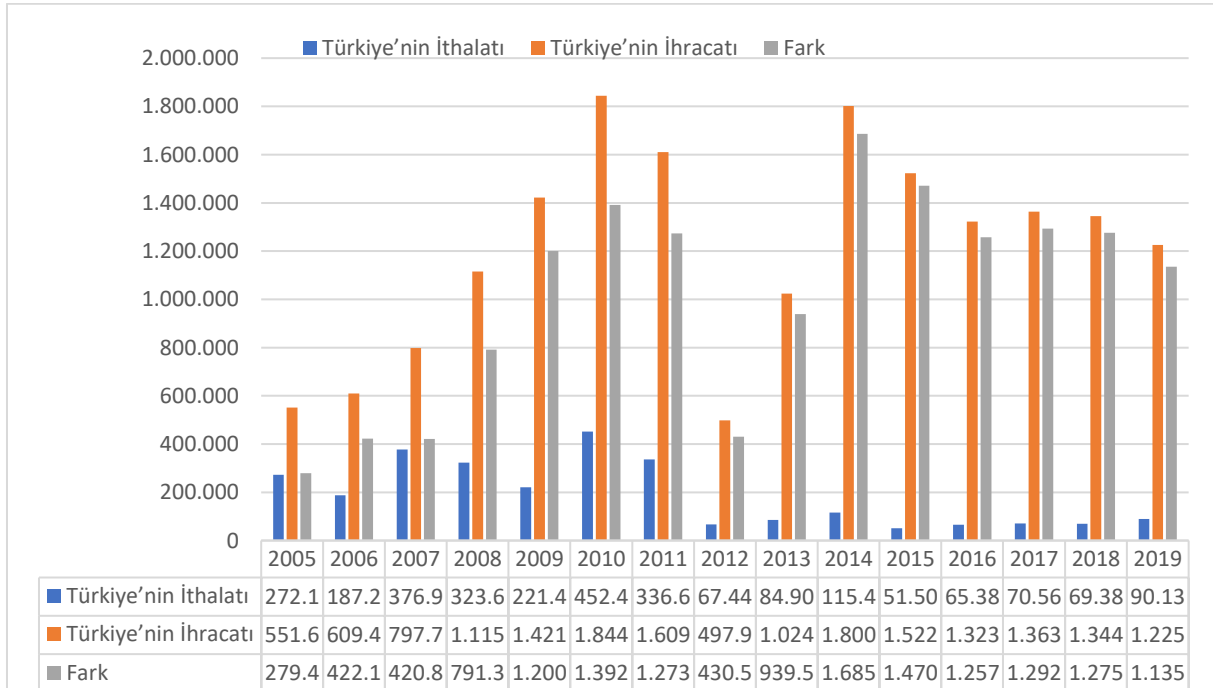
4.4. Türkiye – Suriye İthalat ve İhracat verileri

Arap baharı Türkiye ve Suriye ticaretini etkilemiştir ve düşmesine neden olmuştur. Suriyeli mültecilerinde Türkiye'ye kaçması uyum sağlama süreci, tıbbi sorunlar, konaklama gibi problemlere harç edilen paralarda Türkiye'yi etkileyen verilerdir.

Tablo 31. Türkiye ve Suriye Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	272.180	551.627	279.447
2006	187.250	609.417	422.167
2007	376.959	797.766	420.807
2008	323.697	1.115.013	791.316
2009	221.454	1.421.637	1.200.183
2010	452.493	1.844.605	1.392.112
2011	336.646	1.609.861	1.273.215
2012	67.448	497.960	430.512
2013	84.909	1.024.473	939.564
2014	115.499	1.800.962	1.685.463
2015	51.506	1.522.285	1.470.779
2016	65.389	1.323.124	1.257.735
2017	70.561	1.363.165	1.292.604
2018	69.389	1.344.837	1.275.448
2019	90.135	1.225.255	1.135.120

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 32. Türkiye ve Suriye Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Türkiye ve Suriye'nin ithalat ve ihracatı 2011'de süratle azaldığı Tablo 'dan anlaşılmaktadır. Ülkemizin Suriye ile ihracatı 2011'de %12,6 aynı sene ithalatı ise %21 oranında azalmıştır senenin sonuna doğru bu oranlar ihracat %51,8 ithalat ise %57,3 olmak üzere hızlı bir düşüş yaşamıştır. Ülkelerin ithalat ve ihracatı 2012'de yok denecek kadar azalmıştır. İhracat %68,8 yani 501 milyon dolara, ithalat %87,2 yani 67 milyon dolara düşmüştür. Suriye'de olaylar hiç bitmediği için 2013'ten sonra ticaretimiz hızlı iniş ve çıkışlarla devam etmiştir. Suriye'ye ihracatımız 2014'te maksimum seviyeyi görerek 1,8 milyar dolara yükselmiş 2018'de 1,3 milyar dolara kadar düşmüştür. İthalatımız 2011'de Suriye üzerine çok azalmıştır. Bir önceki sene 663 milyon dolar olan rakam, 2011'de 524 milyon dolar olmuştur. Takip eden senelerde artarak düşerek devam eden veriler 2019'da 90 milyon doları geçmiştir.

4.5. Türkiye –Bahreyn İthalat ve İhracat verileri

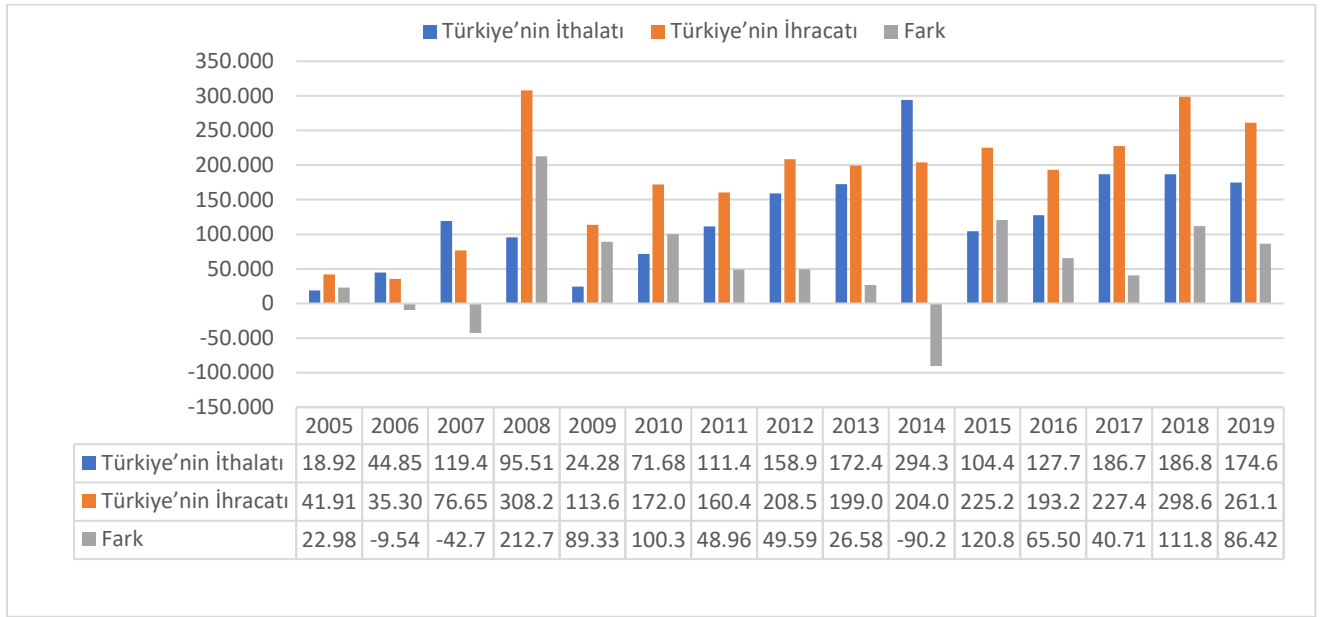
Türkiye'nin Bahreyn'le ihracat verileri Tablo üzerinde görüldüğü gibi 2011 senesinde geçmiş senelere göre azalma gösterdiği fakat devam eden senelerde cüzide olsa artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 33. Türkiye ve Bahreyn Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	18.929	41.915	22.986
2006	44.852	35.303	-9.549
2007	119.423	76.651	-42.772
2008	95.516	308.223	212.707
2009	24.289	113.628	89.339
2010	71.682	172.024	100.342
2011	111.454	160.418	48.964
2012	158.922	208.520	49.598
2013	172.478	199.065	26.587
2014	294.342	204.085	-90.257
2015	104.471	225.296	120.825
2016	127.780	193.283	65.503
2017	186.751	227.469	40.718
2018	186.842	298.682	111.840
2019	174.689	261.113	86.424

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 34. Türkiye ve Bahreyn Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Türkiye'nin Bahreyn ile ihracatı 2018'de 298 milyon dolar ve aynı sene ithalatı 186 milyon dolardır. 2019 yılında ise cüzi bir azalma gözlenmiştir. Türkiye'den Bahreyn üzerine ihracat senelerce ortalama 37 milyon dolar çizgisinde gitmiştir, fakat 2008'de 308 milyon doları bulmuştur. Daha sonra ekonomiyi etkileyen durumlar nedeniyle ithalat ve ihracat rakamlarında azalma yaşanmıştır ve 2011'de Arap Baharının etkisiyle rakamlar biraz daha azalmıştır. Ülkemizin 2016'dan sonra Bahreyn üzerine ihracat rakamları 199 milyon doları bulmuştur ithalat rakamlarımız ise 178 milyon doları bulmuştur. Bahreyn'in bankacılık sektöründe Türk bankalar %14 oranında bir hacme sahiptir 11 bankanın Bahreyn'deki değeri 35 milyar dolardır. Ülkemizde de 18 tane Bahreyn firması faaliyetlerini sürdürmektedir.

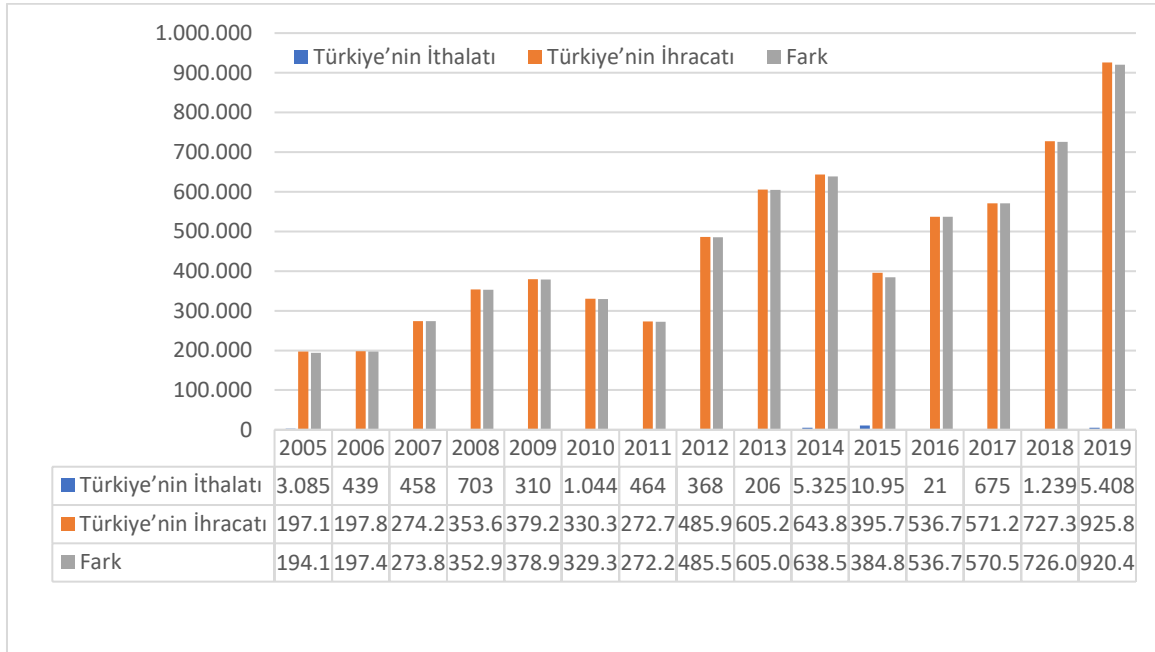
4.6. Türkiye –Yemen İthalat ve İhracat verileri

Arap Baharı olarak adlandırılan ve Türkiye'nin komşu ülkelerinde cereyan edip, gelişen ve değişen olaylar silsilesi olarak görülen bu süreç sadece siyasi boyutta değildir. Yaşanan bu olayların şüphesiz sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi birçok etkileri bulunmaktadır.

Tablo 35. Türkiye ve Yemen Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	3.085	197.193	194.108
2006	439	197.869	197.430
2007	458	274.289	273.831
2008	703	353.605	352.902
2009	310	379.263	378.953
2010	1.044	330.392	329.348
2011	464	272.733	272.269
2012	368	485.937	485.569
2013	206	605.214	605.008
2014	5.325	643.827	638.502
2015	10.951	395.751	384.800
2016	21	536.764	536.743
2017	675	571.233	570.558
2018	1.239	727.306	726.067
2019	5.408	925.884	920.476

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 36. Türkiye ve Yemen Dış Ticaret Verileri (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 35 ve 36'da 2012'de ihracat ve ithalat oranının, 2014 yılından itibaren düştüğü ancak 2018 yılında 727 milyon dolar seviyesine çıktığı görülmektedir. Ülkemizin Yemen üzerine ihracat rakamı 2008'de 300 milyon dolar seviyesindeyken Yemen'de başlayan ayaklanmalardan sonra 2011'de 273 milyon dolara düşmüştür.

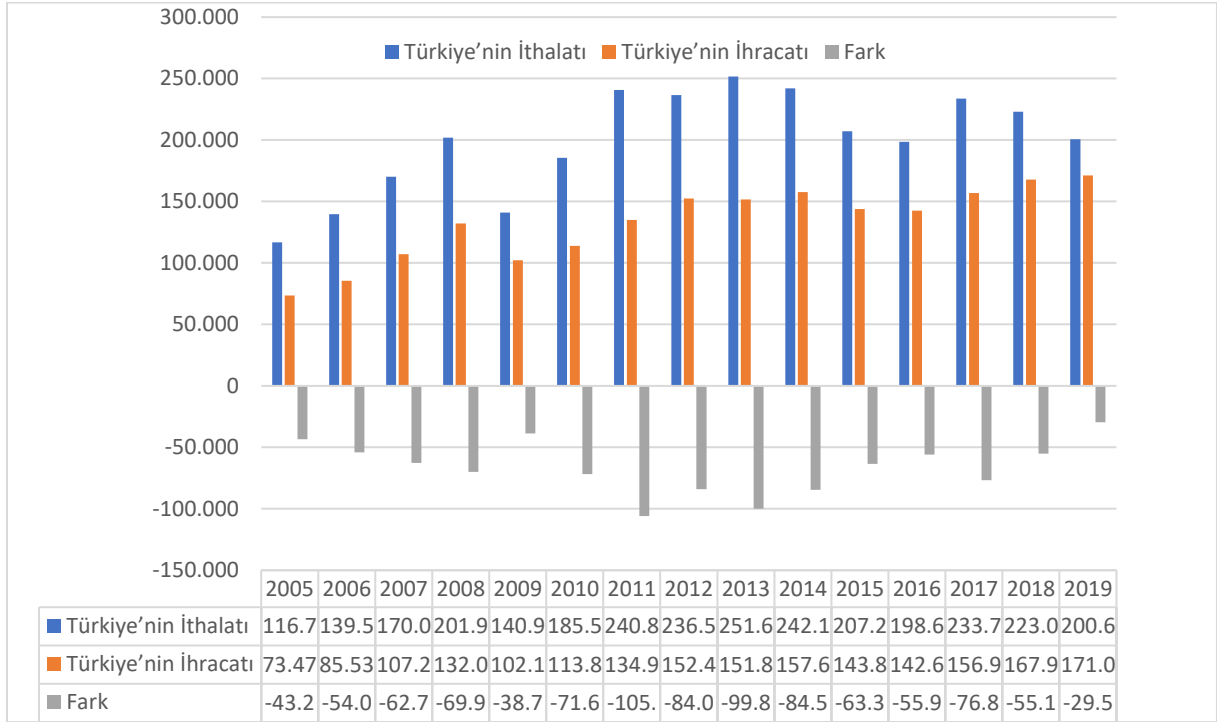
İlerleyen yıllarda yükselmeye başladı ve 2018’de 727 milyon dolara yükselmiştir. İthalat rakamları fazla bir yükseliş göstermemiştir.

Türkiye, uzun yıllar komşuları ile istenilen düzeyde ekonomik, stratejik ve ticari ilişkiler geliştiremezken, son on yıl içinde uyumlu ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Son on yılda gelişen ve ilerleyen bu bağların, birçok ekonomik faydası da net olarak gözlenmektedir. Kalkınma düzeyini iyileştirmeye yönelik, komşu ülkeler ile yapılan ihracat-ithalat, ekonomik alandaki gelişimin önemli göstergelerdir. Her geçen yıl, komşu ülkelerle ticaret hacimleri artış halindedir. ‘Arap Baharı’ sürecinde, komşu ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, siyasi, kültürel ve coğrafi alanlarda ilişkide bulunulan Türkiye’yi de etkilemektedir. Arap Baharının ekonomik etkilerinin yanında birçok sosyal etkileri de bulunmaktadır. Olayların, çatışmaların yaşandığı ülkelerden Türkiye’ye göçler gerçekleşmekte, göç edenlerin mağdur edilmemesi adına, idari kararlar verilerek, sosyal ve ekonomik maliyetlere girilmektedir. Bu noktada öncelikle Arap Baharının Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri, sonrasında ise sosyolojik etkileri ele alınacaktır.

Arap Baharı Türkiye’nin bölgedeki etkisini sınavan bir gerçektir. Türkiye’nin stratejik önemi üzerinde 1. Ve 2. Dünya Savaşlarında ve soğuk savaş dönemlerinde artışlar ve düşüşler görülmüştür. Türkiye’nin bölgesel rolü bu dönem de sınanmıştır. Arap Baharı ile ortaya çıkan toplumsal isyanlar, ülkedeki ekonomik ve sosyal yapıyı büyük oranda etkilemiştir. Orta Doğu’da başlayıp, devam etmekte olan olaylar, öncelikle hep boyun eğmeye alıştırılan Arap halkının uyanışının, demokrasiden uzak yönetimlerine karşı Arap halklarının gösterdikleri kararlılıkla neticesinde bir şeylerin değişmeye başladığının göstergesidir.

Fakat bu uyanışın en büyük bedelini, Suriye’de olduğu gibi değişimi kabul etmeyip, direnmeye çalışan binlerce masum insan canı ile ödemiştir. Bütün bu yaşananların Türkiye üzerindeki sosyolojik etkilerini, özellikle güvenli bir yaşam alanı edinmek için Suriye’den Türkiye’ye sığınan mülteci grubu ile açıklamak mümkündür. AFAD (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) 2 Nisan 2013 verilerine göre Türkiye’de, barınma merkezlerindeki Suriyeli mültecilerin tamamının sayısı 191.993, hasta-yaralı sayısı 242, refakatçi sayısı ise 87’dir.

Tablo 37. Türkiye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 38. Türkiye'nin Dünya ile İthalat ve İhracat Verileri (Milyon USD)

YIL	Türkiye'nin İthalatı	Türkiye'nin İhracatı	Fark
2005	116.774	73.476	-43.298
2006	139.576	85.534	-54.042
2007	170.062	107.271	-62.791
2008	201.963	132.027	-69.936
2009	140.928	102.142	-38.786
2010	185.544	113.883	-71.661
2011	240.841	134.906	-105.935
2012	236.545	152.461	-84.084
2013	251.661	151.802	-99.859
2014	242.177	157.610	-84.567
2015	207.235	143.844	-63.391
2016	198.601	142.606	-55.995
2017	233.799	156.992	-76.807
2018	223.046	167.923	-55.123
2019	200.658	171.098	-29.560

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 37 ve 38'de 2014 ve 2016 yılları arasında Türkiye'nin ihracat verilerinde hafif dalgalanmalar görülmüştür düşüş 15 milyar 4 milyon dolar %9,51 oranını aşmamıştır.

İthalatta 2013 ve 2016 yılları arasında 53 milyar 60 milyon dolarlık %21,08 oranında bir düşüş görülmektedir.

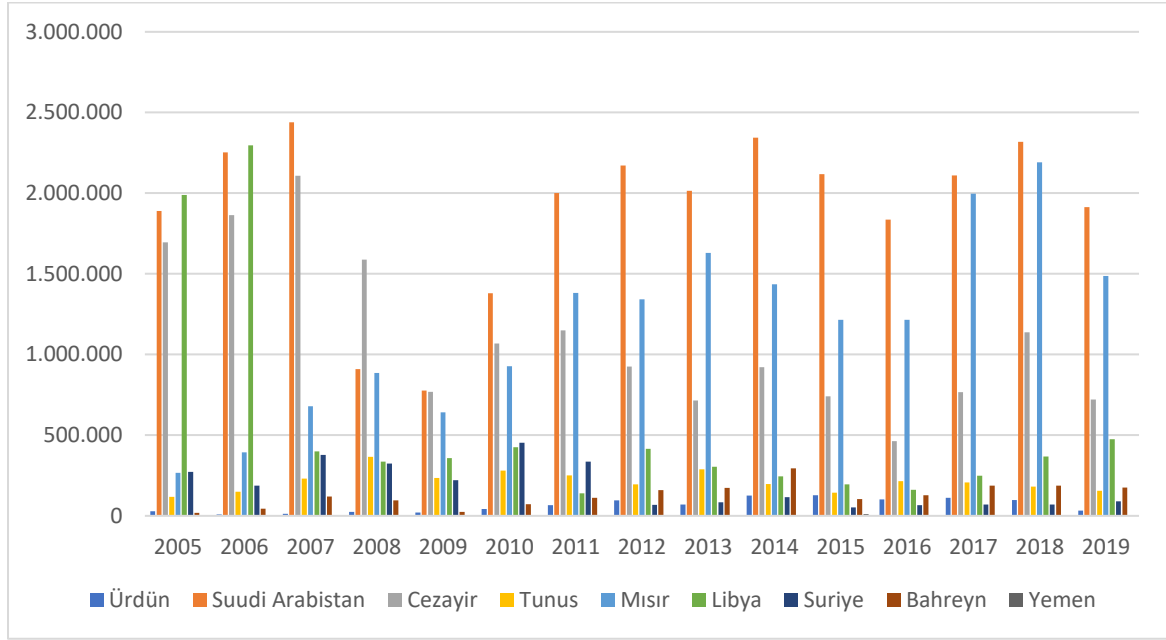
Arap Baharı ile ortaya çıkan toplumsal başkaldırı hem ülkedeki sosyal yapıya ve hem de ekonomik yapıya çok büyük etki etmiştir. 'da yaşanan ve yaşanmakta olan olaylar öncelikli olarak Arap halklarının meşruiyetten uzak yönetimlerine karşı gösterdikleri kararlılık Arap dünyasında bir şeylerin değişmeye başladığının ve hep boyun eğmeye alışan Arap halkının artık uyandığının göstergesidir.

Tablo 39. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelerden İthalatı (Bin USD)

YIL	Ürdün	Suudi Arabistan	Cezayir	Tunus	Mısır	Libya	Suriye	Bahreyn	Yemen
2005	28.321	1.888.784	1.694.989	117.372	267.246	1.989.269	272.180	18.929	3.085
2006	9.319	2.252.139	1.864.526	150.094	392.524	2.297.351	187.250	44.852	439
2007	11.597	2.439.988	2.108.491	229.788	679.932	399.720	376.959	119.423	458
2008	25.289	908.917	1.587.506	365.381	886.237	336.325	323.697	95.516	703
2009	20.354	775.784	768.995	234.980	641.552	357.417	221.454	24.289	310
2010	42.450	1.380.601	1.068.380	280.720	926.476	425.652	452.493	71.682	1.044
2011	66.480	2.001.529	1.150.325	249.790	1.382.216	139.763	336.646	111.454	464
2012	95.996	2.171.043	924.934	195.624	1.342.051	416.152	67.448	158.922	368
2013	70.573	2.014.870	714.092	289.268	1.628.868	303.957	84.909	172.478	206
2014	126.068	2.343.144	920.989	196.697	1.434.472	243.756	115.499	294.342	5.325
2015	127.919	2.117.220	740.547	144.077	1.215.905	195.796	51.506	104.471	10.951
2016	102.259	1.835.230	463.775	214.382	1.215.905	161.021	65.389	127.780	21
2017	112.644	2.110.161	766.803	206.466	1.997.503	247.965	70.561	186.751	675
2018	97.848	2.318.411	1.138.064	182.080	2.190.937	367.010	69.389	186.842	1.239
2019	32.154	1.914.364	720.309	156.327	1.486.586	474.329	90.135	174.689	5.408

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 40. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelerden İthalatı (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

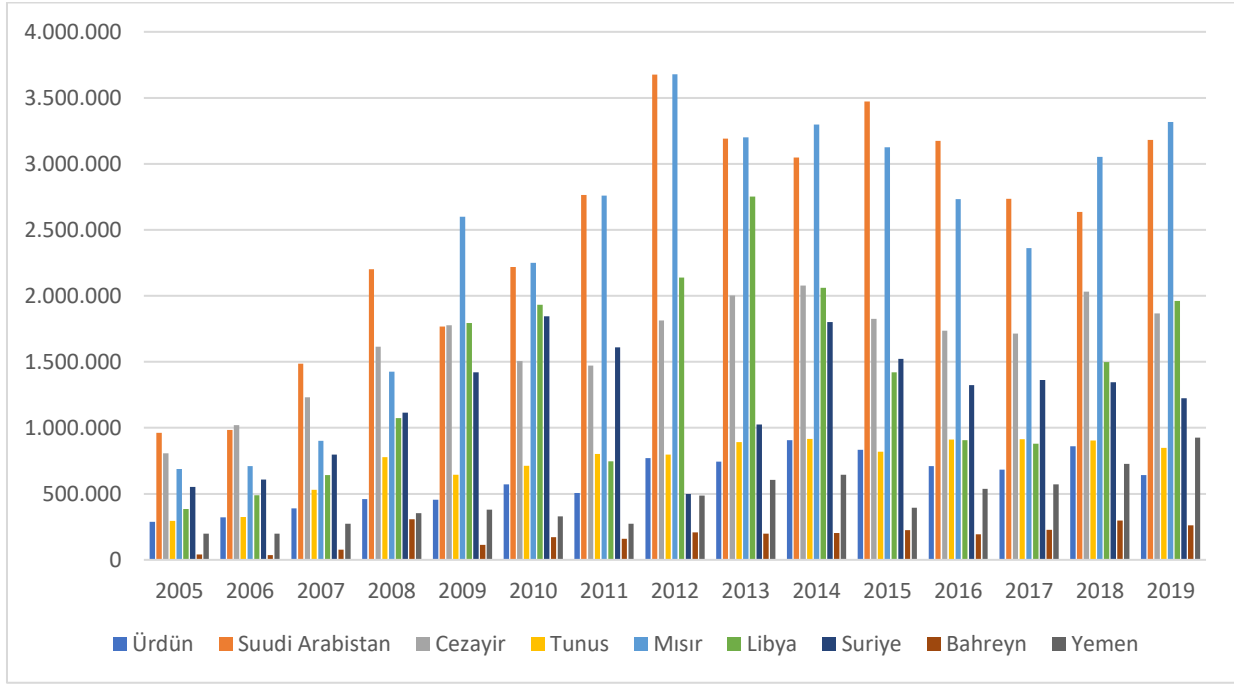
Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) yayımladığı 2 Nisan 2013 tarihli verilerine göre Türkiye'de barınma merkezlerindeki Suriyeli mültecilerin tamamının sayısı 191.993, hasta-yaralı sayısı 242, refakatçi sayısı ise 87'dir (Buzkiran & Kutbay, 2013).

Tablo 41. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelere İhracatı (Bin USD)

YIL	Ürdün	Suudi Arabistan	Cezayir	Tunus	Mısır	Libya	Suriye	Bahreyn	Yemen
2005	288.648	962.156	807.138	294.785	687.299	384.167	551.627	41.915	197.193
2006	321.661	983.227	1.020.696	324.893	709.353	489.261	609.417	35.303	197.869
2007	389.305	1.486.918	1.231.725	530.277	902.703	643.150	797.766	76.651	274.289
2008	460.738	2.201.875	1.613.644	778.098	1.426.450	1.074.288	1.115.013	308.223	353.605
2009	455.352	1.768.216	1.777.198	645.767	2.599.030	1.795.117	1.421.637	113.628	379.263
2010	571.334	2.217.646	1.504.590	713.632	2.250.577	1.932.370	1.844.605	172.024	330.392
2011	506.839	2.763.476	1.470.547	802.302	2.759.311	747.629	1.609.861	160.418	272.733
2012	770.982	3.676.612	1.813.037	796.738	3.679.195	2.139.440	497.960	208.520	485.937
2013	744.193	3.191.482	2.002.689	892.157	3.200.362	2.753.096	1.024.473	199.065	605.214
2014	907.021	3.047.134	2.078.889	915.041	3.297.538	2.059.898	1.800.962	204.085	643.827
2015	834.760	3.472.634	1.825.988	819.061	3.124.968	1.420.062	1.522.285	225.296	395.751
2016	711.037	3.174.965	1.736.663	910.720	2.733.143	906.392	1.323.124	193.283	536.764
2017	682.477	2.734.522	1.712.901	912.703	2.360.734	880.729	1.363.165	227.469	571.233
2018	860.870	2.636.039	2.031.583	904.663	3.053.571	1.498.326	1.344.837	298.682	727.306
2019	641.525	3.182.185	1.865.955	847.641	3.317.060	1.960.500	1.225.255	261.113	925.884

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Tablo 42. Türkiye'nin Arap Bahar'ından Etkilenen Ülkelere İhracatı (Bin USD)

Kaynak: TÜİK, DTÖ Trade Map, 2020.

Dünyanın siyasal, coğrafi, iklimsel, stratejik, ekonomik ve yer altı zenginlikleri nedeni ile gözünü sürekli üzerinde tuttuğu bölge Orta Doğu bölgesidir. Bölgenin yakın tarihte Osmanlı imparatorluğuna ait olması Türkiye'nin bölge üzerinde hem dikkati hem de hakkı olduğu aşikardır. Türkiye bölgede karışıklıklar olabileceğini ön görerek ticari ilişkilerinde bugüne kadar dikkatli hareket etmiştir. Türkiye bölgedeki her ülkeye yapılacak yatırımın Batı tesiri altında oldukları için riskli görmüş ve kalıcı uzun süreli yatırımlardan kaçınmıştır. Aynı zamanda anlaşma yapacak düzgün bir hükümet olmadığı kimin nereye sahip olduğu belli olmadığı içinde fazla manevra yapılabilecek bir ortam Orta Doğu'da Osmanlılardan sonra bulunmamıştır (Sakin & Deveci, 2011).

Türkiye Batıyla ticari ilişkilerini 2. Cihan Harbinden sonra geliştirme stratejisini izlemiştir. İsrail'in bölgede sürekli problem çıkartması bahane edilerek bölgedeki ülkeler Batılı ülkelerle aralarında büyük problemler hasıl olmuştur. Türkiye'nin Batı ile yaşadığı sıkıntılı durumlar nedeniyle bölge ülkeler ile ilişkiler kurmak istemiş fakat bölge ülkelerinin hem problem yaşayıp hem de sözünden çıkamadıkları batı ülkelerinin müsaadesi olmaması nedeni ile bu ilişkilerde fazla derinleştirilememiştir (Bıyıklı, 2007).

Kıbrıs'la 1974'te sorunlar yaşayan ve Kıbrıs'ın bir kısmını savaşarak alan ölkemiz batıyla ilişkileri zayıflayınca bölge ölkelerinden destek beklemiştir. Fakat yönetimleri dışarıdan kontrol edildiği için fazla ilerlenememiş bir ilişki talebidir. Türkiye 1980 darbesinde sonra batıdan yardım göremeyince bölgedeki devletlerle politik ve ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin müttefiki görünen ABD bölge devletleri tarafından saldırıya uğramamız durumuna karşı Türkiye'ye destek olmak maksadıyla, şeklinde saçma bir bahane ile Türkiye'ye askeri bölge kurmuştur (Karadağ, 2020).

Hiçbir sözünü tutmamış ve tarihi boyunca ölkemiz adına menfi bir prosedür olunca istisnasız tam manasıyla yerine getirmemiş ABD ve batının bu tavrına rağmen dönemin yöneticileri tarafından batıya ve ABD'ye yaltaklanmak için bu kadar olaya rağmen batı ve ABD lehine siyasal kararlar alınmıştır. 1990 yılı ve sonrası Batının ve ABD'nin siyasal adımlarını bölgenin karışıp ölkemize zarar dahi gelmesi durumu ile karşı karşıya kalmasını göze alarak desteklediler. Son dönemdeki politikalarına istinaden Türkiye Orta Doğu'da hakimiyeti özlenen ve güvenilen bir öлке olarak tescillenmiştir (Karadağ, 2020).

şu anda politik olarak izlenmek istenen yol, bölge ölkeleri ile sosyal ve ekonomi alanında etkileşimde bulunarak bölgedeki değer teşkil eden kaynakların Türkiye lehine de getirileri olmasını sağlamak yanı hakkımız olan kaynaklardan faydalanmaktır. ABD ve batının birçok nedenle bölgede faal olamaması Türkiye politikaları nedeniyle ve kendi iç meseleleri nedeni ile sağlanmıştır. Bu nedenlerle Orta Doğu ile ölkemizin ilişkileri hızla artmaktadır ve Türkiye bölgede birçok konuda söz sahibidir (Gruen, 2002).

Bölgedeki gelişmeler ölkemize faydalı olmasının yanında problemlerde teşkil etmektedir. Türkiye bir problemle karşılaşmamak azamiye indirmek için karar alırken 80'li ve 90'lı yıllarda olduğu gibi dış müdahalelere maruz kalmaması gerekmektedir. Politik kararları kendisi alan bir öлке olmamız gerekmektedir. Neticede ölkemize bakış açılarının değiştiği ve bölgedeki ilişkilerini geliştirdiği bir dönemdeyiz. Ölkemiz saygınlığı özellikle görmezden gelinen, kasten ciddiye alınmayarak öyle olması temenni edilen bir öлкеyken şu anda üstünü örtemedikleri bu saygınlığa herkes hürmet göstermek durumunda kalıyor. Dost görünen düşmanlar ve zaten dosttük izlenimi veren fakat kıskançlığından her fırsatta kuyumuzu kazan ölkeler bu duruma dahildir. Türkiye'nin politik krizlerde uzlaştırma için başvurulan bir öлке olduğu da aşıkardır. Birçok düşman taraf yani ölkeler ve örgütler, ölkemizin hakemliğinde uzlaşma için görüşmektedir. Ölkemiz son senelerde ekonomi açışından bariz bir gelişme içerisindedir.

Piyasa 2001 yılındaki ekonomik krizde düzenlenmiş ülkenin mali işlerinin ise işlevselliği artırılmıştır. Dönem içerisinde ülkeye yabancı yatırımcı sermayesini taşımaya başlamıştır. Temmuz 2018’de ülkemize giren direkt sermaye 999 milyon dolardır. Temmuz 2017’de 886 milyon dolar olarak gerçekleşen yatırımlar güncel rakamlara göre kontrol edildiğinde %12,8’lik bir yükselme söz konusudur. Ülkemiz günümüzde ekonomisi ve politikası ile bölgede ve dünyada önemli bir güçtür. Turizm açısından da bölgede parmakla gösterilen bir ülkedir. Misbah al Ahdab adlı Lübnanlı bir siyasi şu sözleri sarf etmiştir; “Bizim açımızdan Türkiye çok önemli iç gelişmeler kaydetti, çünkü bir kişi, insanların daha yüksek yaşam standartlarına, daha fazla bir GSMH’ye ve daha iyi ekonomiye sahip olabildiğini görebiliyor.” Ülkelerin öncelikle karşılıklı ticaret yapma mecburiyetleri kalkınmak ve ekonomiyi iyileştirmek için vardır. Uluslararası ticari ilişkiler kurmak ülkelerin politik olarak menfaat ilişkisi nedeni ile daha uyumlu hareket edebilmelerini sağlar. Ancak ticari bağların gelişmesi ülkeler arasında herhangi birine fazla fayda sağlayıp diğerlerine üstün gelmesine neden olduğu takdirde ekonomik gücünü belli konularda kullanma eğilimi oluşabilir. Arap Baharından sonra Türkiye Orta Doğu hızla yükselmiştir ve dünyanın Türkiye’ye tavırları değiştirmiştir. Bu durumda Türkiye’nin yatırım düzeyi hızla artmıştır.

5. SONUÇ

Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyası hem inançların doğduğu bölge olması sebebiyle hem de dünyadaki petrol kaynaklarının üçte birinin bu topraklarda olması nedeni ile sürekli dikkatlerin üzerinde olduğu ve üzerinde sürekli planlar yapılan bir bölgedir. 17 Aralık 2010 tarihine kadar bu bölgelerde Arap Baharı gibi ayaklanmalar olmamıştır. Dünya siyasi literatüründe Arap baharı olarak adlandırılan halk hareketlerinin ilk olarak görüldüğü ülke Tunus’tur. Daha sonrasında Kuzey Afrika ve Orta Doğu ya yayılmış olan ayaklanmaların nedeni ülkelerin vatandaşlarının demokratik yönetilmek istemeleri şeklinde gösterilmek istense de olayların çıkmasında ekonominin büyük payı vardır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu hem dini inançlar açısından hem de yer altı kaynaklarının zenginliği nedeniyle dünya açısından önemsenen bir konumdadır.

ABD ekonomisini inceleyip sınırlarını belirleyen Rockefeller Kardeşler Fonu adlı örgüt bölgenin emperyalizmin olmazsa olmazı olduğunu 1952’de hazırladığı raporda şu şekilde belirtmiştir: “Asya, Orta Doğu ve Afrika milliyetçiliği, Sovyet Bloğunun tahrikleriyle yıkıcı bir güç haline gelecek olursa, Avrupa’nın petrol ve diğer hammadde ikmal kaynakları tehlikeye girebilir. O halde, bölgeyi güvenlik altına almak için bölge ülkeleriyle ilişkiler kurmak ve yaşamsal önemdeki kaynakları böylece güvenceye almak gerekir. Bu nedenle Orta Doğu, emperyalizmin ilgi odağı olmuştur ve bu bölgeyi kendi etki alanı içinde tutmak gereklidir”. Kuzey Afrika bölgesinde bulunan devletlerin yönetimleri, ülkelerini dikta ile demokrasiden uzak tutmak için çabalyorlar. Orta Doğu’da ise bir bakımdan para dağıtarak halklarını sustururlar bizzat kendim Arap Baharı döneminde Suudi Arabistan’da hiç çalışmasa bile ülkenin vatandaşı olması şartı ile kişi başı 2000 riyal maaş bağlamış ve 5 milyon riyal yatırım için para verip sadece 2,5 milyon riyali geri almayı talep edeceğini belirttiğini orada olduğum dönemde öğrendim. Kuzey Afrika ülkeleri için belirttiğimiz durumlar nedeniyle bölgedeki ayaklanmalar çok daha şiddetli ve çok kötü sonuçlara sebep olurken maddi imkân sağlayan Suudi Arabistan gibi ülkelerde ayaklanmaların az olduğu ve çabuk sona erdiği söylenilebilir. Olaylar devletlerin ithalat ve ihracatına da etki etmektedir.

Ekonomisi iyi durumda olan ve az da vatandaşına destek olan Orta Doğu ülkeleriyle gerçekleşen dış ticarete küçük miktarlarda düşüş görülürken, Suriye, Libya, Mısır, vb. ülkelerin halkına destek olmaması nedeni ile ithalatı ve ihracatı yok denecek kadar az sevilere inmiştir. Ülkemizin 2003 ve 2004’te politik bağları ve ithalat ihracatını geliştirmeye çalıştığı Orta Doğu ülkeleriyle ayaklanmalardan sonra tekrar artmıştır. Suriye ve Mısır’la politik problemleri olduğu için ithalat ve ihracatımız düşmeye devam etmiştir.

Arap Baharı, Türkiye’deki ticaret şirketlerinin ithalat ve ihracatına tesir etmiştir. Ayaklanmalar ticaret şirketlerinin ithalat ve ihracat yönünü de değiştirmiştir. Türkiye’deki ticaret şirketleri, ithalât ihracat seviyelerinin düştüğünü, dış ticaret seyrinin olumsuz etkilendiğini ifade etmektedirler. Genel değerlendirme sonucu da olayların Türkiye ithalat ve ihracatına tesiri olduğu yönündedir. Ayaklanmalar sonucunda Suriyelilerin Türkiye sınırına göç ettikleri gözlemlenmektedir. Göç eden insanların konaklamaları, sağlıkla ilgili problemleri ve eğitimleri bile problem teşkil ederken Türkiye bu maliyetlere katlanan taraf olmak durumunda kalmıştır. Türkiye için Arap Baharının zararlarını incelediğimizde olaylarla birlikte fiyatları yükselen petrolün ülkemize dışarıdan geldiği için kaçınılmaz maliyetleri olmuştur.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinden turistik maksatla ülkemize gelen insan sayısında azalma söz konusu olmuştur. Fakat bazı ülkelere olan ihracat rakamlarımız Arap Baharı döneminde artmıştır. Ülkemize büyük ölçüde zararı olan problem göçmen sorunudur. Suriye'den gelen göçmenlerin sayısı 1 milyonu aşmış ancak BM her zaman olduğu gibi taahhüdünü yerine getirmemiş ve ödemesi gereken meblağı ödemiş komik bir rakam vererek adeta alay etmiştir. Ülke içerisinde ise sigortasız ve belgesiz çalıştırılmaları farklı sıkıntılarda ortaya çıkartmıştır. Konuyla ilgili birçok tedbir alınmıştır. Daha çok ayaklanmalardan zarar gören şehirler Türkiye sınırındaki ülkelerdir. Ülkemizin bölge ülkeleri ile ithalat ve ihracatı olaylardan öncesine göre ayaklanmalar döneminde azalmış ve sonrasında tekrar artmaya başlamıştır. Türkiye Arap baharından az etkilenmiştir fakat Suriye ile ithalat ve ihracat 'da büyük düşüşler olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, B. (2007). *Stratejik Kuşatma*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Adıbelli, B. (2008). *Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Adıbelli, B. (2008). *Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Amin, M. (2012). *After the Spring: Economic Transitions in the Arab World*. Oxford: Oxford University Press.
- Anderson, T., & Djeflat, A. (2013). *The Real Issues of the Middle East and the Arab Spring*. New York: Springer Science, Business Media New York.
- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş, Diplomasi*. Bursa: MKM Yayınları.
- Ayhan, V. (2011). *Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi*. Ortadoğu Analiz.
- Ayhan, V. (2012). *Arap Baharı: İnsanlar, Devrimler ve Değişim*. Bursa: Marmara Kitap Yayınları.
- Bekaroğlu, E. A., & Kurt, V. (tarih yok).
- Bıyıklı, M. (2007). *Bir Merkez Dünya Olarak Afriavrasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Ortadoğu*. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 15-60.
- Buzkiran, D., & Kutbay, H. (2013). *Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri*. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 16.
- Çiçek, C. (2012). *Arap Baharı Sürecinde Türk Dış Politikasındaki Dönüşümün Ana Hatları*. *Balıkesir: Academia*.
- Doğan, G., & Bülent, D. (2012). *Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 60-90.
- Duran, H., & Çağatay, Ö. (2012). *Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı*. *Akademik İncelemeler Dergisi, Journal Of Academic Inquiries*, 15-30.
- Gruen, G. E. (2002). *Recent Developments In Turkish-Israeli Relations*. *American Foreign Policy Interests*, 250-300.
- Karadağ, R. (2020). *İsrail Ortadoğu ve Amerika*. Truva Yayınları.
- Kök, S., & Tekerek, M. (1012). *Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı*. *Kahramanmaraş: II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*.

- Orhan, D. D. (2013). *Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği*. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3.
- Özey, R. (2018). *Dünya Denkleminde Orta Doğu Coğrafyası Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar*. *İstanbul: Aktif Yayınevi*.
- Paksoy, H. M., Paksoy, S., Özçalıcı, M., & Memiş, H. (2012). *Arap Baharının Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye-Suriye Karşılaştırması. Kahramanmaraş: II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye*.
- Pradhad, V. (2012). *Arab Spring, Libyan Winter*. *Edinburgh : AK Press Publishing & Distribution*.
- Sakin, S., & Deveci, C. (2011). *Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme. ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, 280-290.
- Telci, İ. N. (2013). "Devrim" Sancısı: Mısır'da Siyasal ve Ekonomik Kriz. *Ortadoğu Analizi*.
- Telci, İ. N. (2014). *Mısır'da Askeri Darbe Sonrası Süreç ve Yeni Anayasa*. *İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık*.
- Telci, İ. N., & Rakipoğlu, M. (2018). *Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler Politikası. Akademik İncelemeler Dergisi*, 130-170.
- Topur, T. (2005). *Dipsiz Kuyu Ortadoğu ve Türkiye*. *İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık*.
- Torlak, F. (2011). *Tahrir'den Parlamenta Mısır Seçimleri, SETA Araştırma Raporu*. *İstanbul: SETA Yayınları*.
- Turan, Ö. (2002). *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*. *İstanbul: YAYDAĞ YAYINLARI*.
- Williams, P. D., & Bellamy, A. J. (2012). *Principles, Politics, and Prudence: Libya, the Responsibility to Protect, and the Use of Military Force. Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*.
- Yalçınmer, M. (2011). *Arap Dünyasında Ayaklanma (Nedenler – Olasılıklar – Sonuçlar)*. *İstanbul: Evrensel Yayınevi*.
- Yalçınkaya, A. (2014). *Rusya-Mısır Yakınlaşması ve Hibrit Politikalar*. *İstanbul: Turkish News*.